

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Саган Тетяна Анатоліївна

**НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ДІТЕЙ
ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ О.В. Ласточкина,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії
« ____ » _____ 2021 року

Виконавець:

_____ Т.А. Саган
« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I.....	9
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	9
1.1. Характеристика лексики дітей передшкільного віку з нормотиповим розвитком.	9
1.2. Особливості лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.	16
1.3. Народна казка як засіб збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	30
РОЗДІЛ II.....	31
ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	31
2.1. Діагностика лексичного розвитку дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.	31
2.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	36
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	41
Розділ III	42
ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ДІТЬМИ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ КАЗКИ.....	42
3.1. Зміст та структура методики експериментального навчання.	42
3.2. Експериментальна методика збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення засобами народних казок.....	45

3.3. Аналіз результатів ефективності формувального етапу експерименту	53
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III.....	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ.....	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗНМ – загальний недорозвиток мовлення.

ПМР – порушення мовленнєвого розвитку.

ВР – високий рівень.

СР – середній рівень.

НР – низький рівень.

ЗДО – заклад дошкільної освіти.

ГП – група порівняння.

ОГ – група основна.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільне дитинство – найважливіший період для дитини. Цей вік створює початкові формування особистості, за словами О.Леонтьєва. У дитини саме в цей час інтенсивно формуються психічні функції (гра, спілкування з дорослими й ровесниками), які надалі формують саму особистість. Одним із головних факторів психологічний розвиток дошкільника – є спілкування. На початковому етапі воно відбувається з дорослими, а потім з іншими дітьми [18].

Під час розвитку усіх психічних функцій в дитячому організмі активну участь приймає мовлення, яке стимулює та поглиблює його розвиток. Дорослі приймають безпосередню участь під час формування загального розвитку мовлення [38].

Під час навчання у закладі дошкільної освіти, вчитель-логопед на занятті використовує різноманітні методи та засоби традиційного і інноваційного характеру.

До інноваційних методів навчання відносять гейміфікацію (впровадження ігор засобами КТ), ар-терапія, сенсорна інтеграція, біоенергопластика та логопедичний масаж.

До традиційних методів сюди відносять використання дидактичної ігор, читання різноманітної літератури, а також заучування віршів та інше.

Для нашої наукової роботи ми обрали традиційний метод навчання з використанням засобу народної казки, оскільки вважаємо, що він покращує та збагачує лексику дітей з ЗНМ, розкриває та наповнює словник дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи психолого-педагогічних досліджень можемо стверджувати, що казка розглядається, як засіб багатовекторного впливу на особистість дитини: у процесі розумового виховання (Р.Жуковська, С.Литвиненко, О.Соловійова, О.Усова, Л.Фесюкова); естетичного та морального (С.Бакуліна, В.Пабат); мовленнєвого розвитку

(С.Алієва, Л.Бірюк, А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Карпинська, Т.Котик, Н.Насруллаєва, Ю.Руденко, Л.Таллер, Л.Фесенко, Є.Фльорина, А.Шибицька); у логопедичній практиці (Г.Бистрова, Т.Сергєєва, Е.Сизова, Т.Шуйська); як засіб фізичного розвитку та оздоровлення дитини (К.Крутій, Н.Маковецька); творчого розвитку (М.Туров); розвитку та корекції психічної сфери (В.Андросова, Н.Виноградова, Л.Гурович, О.Запорожець, Г.Леушина, Т.Зинкевич-Євстигнеєва, Д.Соколов, О.Соловйова, Н.Циванюк) тощо.

Мета дослідження: теоретично ознайомитися та обґрунтувати мовлення дітей, а саме стан лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ); експериментально дослідити стан лексики у дітей передшкільного віку з ЗНМ; розробити систему роботи щодо збагачення лексики у дітей передшкільного віку з ЗНМ за допомогою народної казки та перевірити ефективність традиційного методу.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати та викласти психолого-педагогічну інформацію про стан лексики дітей перешкільного віку з нормальним розвитком та з загальним недорозвитком мовлення.
- 2) Вивчення стану лексики та визначити показники та рівні сформованості мовлення у дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.
- 3) Використання експериментальної методики для збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення засобом народної казки.

Об'єкт дослідження – лексична сторона мовлення у дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження – використання народної казки для збагачення лексики у дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Матеріали та методи дослідження – під час написання наукової роботи використовувалися загальні наукові методи, які поділяються на теоретичні, емпіричні та статистичні:

- теоретичні методи: пошук інформації та аналіз даного матеріалу, який викладений різними науковцями;
- емпіричні методи: проведення діагностики у дітей з метою отримання результатів для нашої роботи, виклад запропонованої методики та аналіз її ефективності;
- статистичні методи: кількісно-якісна обробка результатів обстеження та навчання дітей.

Наукова новизна одержаних результатів. На основі нашого дослідження дітей з загальним недорозвитком мовлення, було використано три методики вивчення експресивного та імпресивного словника. Результати розробки експериментальної методики та її впровадження свідчать про ефективність застосування для покращення рівня лексики дітей.

Практичне значення одержаних результатів. Традиційне використання методу з елементами народної казки, показали гарний результат щодо збільшення лексичного словника у дітей з ЗНМ. Тому у логопедичній роботі використання даного методу буде мати високий результат.

Апробація результатів та публікації. Основний зміст дипломної роботи висвітлений у публікаціях: «Народна казка як засіб збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення» наукового збірника «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії: матеріали V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції (25 травня 2021 року, м.Суми)» та «Результати ефективності експериментального навчання зі збагачення лексики дітей перед шкільного віку» наукового збірника «Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції (18 листопада 2021 року, м.Суми)».

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається з переліку умовних скорочень, зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 12 таблиць, 3 рисунки. Загальний обсяг роботи складає 100 сторінок з них 69 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

1.1. Характеристика лексики дітей передшкільного віку з нормотиповим розвитком.

Дослідження словника дітей дошкільного віку в нормальному розвитку, було багато вивчено в різних дисциплінах – фізіології, психології, психолінгвістиці. Лексика дитини розвивається поступово водночас спілкування з найближчим середовищем дитини та знайомства з навколишнім світом [33].

Цей поступовий розвиток розпочинається з самого народження дитини. З перших днів і надалі, поступово зі збільшенням інформації та складності життєвих ситуацій. У дитини розвиваються головні психічні та фізичні компоненти, які необхідні у житті людини.

Перед загальним описом дитини дошкільного віку, розглянемо вікові періоди де визначається інтенсивність росту, ступінь розвитку центральної нервової системи [41].

Під час визначення вікової періодизації, потрібно звернути увагу на певний психологічний і фізичний розвиток дитини. Певний вік має свої стадії розвитку. Також кожен віковий період завершується кризою (криза 1-го, 3-го і 6-го року життя) [41].

Визначення цих періодів працювало багато психологів та педагогів такі, як Е.Еріксон, Б.Лихачов, І.Підласий, Я.Коменський, Д.Ельконін, К.Бюллер та інші. Всі вони описували приблизно таку класифікацію де вказували:

- період немовля (від народження до одного року);
- ранній вік (від 1-го до 3-х років);

- дошкільний вік (від 3-х до 6-7 років) [19].

Потрібно звернути увагу на дошкільний період, де він поділяється ще на три періоди, а саме:

- молодший дошкільний вік – 4-й рік;
- середній дошкільний вік – 5-й рік;
- старший дошкільний вік – 6 – 7-й рік [41].

Поняття «нормальний розвиток дитини» або «норма розвитку» є свої показники, які відповідають даному віку дитини, для визначення цих ознак є дисципліни, які займаються цим поняттям щодо нормального розвитку дитини, а саме медичні та психологічні дисципліни та інші. Але саме ці два головні предмети розкривають анатомо-фізіологічні та психологічні особливості – де видно рівень розвитку дитини у певному віці, і показує чи розвиток йде до норми або до відхилення.

Анатомо-фізіологічні особливості дитини від народження до 6 (7) років – показують особливості розвитку живого організму зв'язок між собою та з навколишнім середовищем за певним періодом.

Період новонародженості нормою вважають:

- активне смоктання;
- утримання постійної температури тіла при нормальній температурі навколишнього середовища;
- активні, безладні, атетозоподібні рухи;
- підвищений тонус м'язів-згиначів;
- присутність безумовних рефлексів: ковтання, долонно-ротового, хапального, повзання, ходьба;
- добре розвинений дотик та слух;
- є реакція на неприємний смак та запах;
- посилене слиновиділення;
- реагує на огляд [50].

Період раннього дитинства (з 1-го до 3-х років) нормою вважають:

- збережений високий темп у фізичному розвитку;
- покращення рухових умінь, розвиток інтелектуальної сфери та мови;
- посилений фізичний зріст та маси тіла у дитини;
- збільшений ступінь зрілості функціональних систем [59].

Дошкільний вік триває (від 3 до 6-7 років) нормою вважають:

- протягом цього періоду йде розвиток опорно-рухового апарату;
- добре розвинені великі м'язи тулуба й кінцівок, але дрібні м'язи рук слабші, як і раніше;
- розвиток вищої нервової діяльності характеризується прискореним формуванням ряду морфофізіологічних ознак;
- вдосконалюються основні нервові процеси особливо гальмування;
- збільшений розвиток на фізичну та розумову діяльність;
- удосконалюється мова, дитина починає логічно мислити, робити узагальнення. У 5 років словниковий запас складає 2500 слів;
- дитина готується іти до школи [11].

Психологічні особливості дитини від народження до 6 (7) років – показує рівень розвитку та сформованості вищих психічних функцій у різному віці дитини (пам'ять, увага, мислення, знання, дрібна моторика, просторове уявлення та інше).

Для визначення психічних функцій та їх особливості у кожному віці було розроблено безліч класифікацій. На сьогодні більш поширену використовують у психології – класифікацію Д.Ельконіна. Він розробляв періодизацію на основі таких критеріїв: соціальна ситуація розвитку, провідний тип діяльності, основні новоутворення розвитку та кризи. Формування особистості здійснюється у ході діяльностей різного типу. Д.Ельконін виокремлює дві групи видів провідної діяльності:

1 група: діяльність, які орієнтують дитину на норми стосунків між людьми. Це безпосередньо емоційне спілкування немовляти, рольова гра дошкільника.

2 група: складають провідні діяльності, завдяки, яким засвоюються суспільно вироблені способи дій з предметами та різноманітні еталони: предметно-маніпулятивна діяльність дитини раннього дитинства, навчальна діяльність молодшого школяра [39].

Ця періодизація допоможе нам скласти психологічні особливості дітей різного віку – немовля, раннього та дошкільного періодів.

Період немовля це первинний та інтенсивний етап розвитку для всіх психічних функцій, а саме:

- 1) Поява зорово-рухових координацій, спостерігається вирівнювання у розвитку органів чуття та опорно-рухового апарату.
- 2) Починають з'являтися предметні маніпуляції, на основі дії хапання.
- 3) Спілкування з дорослим працює одночасно з маніпулятивною діяльністю з предметами.
- 4) Самостійність дитини збагачується у пересуванні та пізнанні, з'являється перше «передособистісне» новоутворення – активність.
- 5) У сфері пізнавальних процесів виникає уявлення про предмет зі стійкими властивостями; розвиток пам'яті розширює межі досвіду дитини та починає його формувати; з'являються перші прояви наочно-дійового мислення, починається заволодіння пасивним та активним мовленням [18].

Ранній дитячий вік охоплює період від 1 до 3 років. Даний вік характеризується – зміною соціальної ситуації у розвитку, тобто емоційне спілкування з дорослим стає все рідшим, на його місце приходить ситуативно-дійове спілкування.

Щодо більш детального огляду новоутворень у ранньому дитинстві належать наступні:

- 1) Поява символічних дій – поняття між значенням та використання предмету.

- 2) Поява наслідування – з'являється під час гри, дитина активно відтворює дії (в основному наслідує моторні дії) людей, які її оточують, частіше це зона найближчого оточення.
- 3) Перші прояви самопізнання – діти починають відтворювати поведінку інших людей, а також порівнювати себе з іншими людьми.
- 4) Прояв найпростішої форми самосвідомості – дитина впізнає себе, називає своє ім'я в різних варіантах, говорить про себе в першій особі («Я»), здатна виражати засобами мови окремі стани та потреби («Я хочу», «Я буду») та позитивно забарвлене твердження про себе («Я гарний»), позитивно ставиться до похвали дорослого, намагається самостійно повторити позитивну дію, прагне до активних самостійних дій.
- 5) Розвиваються початкові форми мислення [9].

Дошкільний вік триває від 4 до 6 – 7 років. Загальна характеристика цього віку є:

- провідною діяльністю є – гра, за допомогою гри дошкільники вивчають інші види діяльності;
- здійснюється активний інтелектуальний розвиток дитини;
- створюються важливі новоутворення у психологічній сфері, перцептивні та емоційні сфери розрізняються, створюються перші дитячі спогади;
- формується готовність до навчання у школі [9].

Отже, проаналізувавши фізичний та психічний особливості дитини можемо скласти схему спілкування дитини за М.Лісіна представлено у таблиці 1.1 [28].

Таблиця 1.1.

Розвиток спілкування дитини з дорослим з народження до 6(7) років

Період	Форма спілкування	Потреба дитини, яка задовольняється в спілкуванні
Немовля (до 1 р.)	Ситуативно-особистісне спілкування (спілкування відбувається за допомогою експресивно-мімічних засобів; функцію спілкування виконує комплекс поживлення).	Потреба в позитивному ставленні та увазі
Раннє дитинство (1-3 р.)	Ситуативно-ділове спілкування (розгортається в процесі спільних з дорослим маніпулятивних дій; експресивно-мімічні засоби доповнюються предметами).	Потреба в співробітництві
Молодший та середній дошкільний вік (4-5 р.)	Позаситуативно-пізнавальне спілкування (спільна з дорослим пізнавальна діяльність; основний мотив спілкування – пізнавальний; співробітництво має теоретичний характер спілкування з дорослим – шлях до розуміння важливих проблем).	Потреба в повазі дорослого
Старший дошкільний вік (6-7 р.)	Позаситуативне-особистісне спілкування (дорослий – конкретний член суспільства; дитина зосереджена на світі людей, а не предметів; вона засвоює моральні норми, правила соціальної взаємодії).	Потреба взаєморозумінні та співпереживання

Інша дослідниця Н.Жукова, виділяла 6 рівнів розуміння мовлення, які належать до нормального розвитку дитини.

Рівні розуміння мовлення.

- I рівень: великий прояв мовленнєвої уваги, дитина прислухається до голосу, нормально реагує на інтонацію, розрізняє знайомі голоси (3-6 міс.).
- II рівень: розуміє та виконує окремі інструкції за деякими словесним командам: «Дай ручку», «Де мама?» (6-10 міс.).
- III рівень: розуміє назви окремих предметів та іграшок:
- а) розуміє лише назви предметів та іграшок (10-12 міс.);
  - б) розпізнає їх на картинках (12-14 міс.);
  - в) впізнає їх у сюжетних картинках (15-18 міс.);
- IV рівень: виконує інструкції у різних ситуаціях: «Покажи, де морквинка?», «Де заховався зайчик?»:
- а) розуміє двоскладову інструкцію (2 роки): «Візьми ведмедика, та поклади на місце», «Візьми чашку, подай мені»;
  - б) розуміє значення прийменників у звичній конкретній ситуації, у звичній ситуації починає розуміти питання непрямих відмінків: «Де твоя іграшка?», «Чим ти граєш?» (2 роки 6 міс.);
  - в) встановлення перших причинно-наслідкових зв'язків (2 роки 6 міс.);
- V рівень: розрізняє прочитані короткі оповідання та казки (2 роки 6 міс. – 3 роки).
- VI рівень: розуміє значення складнопідрядних речень, розуміє значення прийменників поза звичайною конкретною ситуацією (до 4 років) [33].

Багато досліджень на сьогодні де було вказано, що мовлення дитини передшкільного віку має бути сформоване, а саме включаючи в собі 4 рівні мовної структури – це фонематична (правильно вимовляє всі звуки рідної мови), морфологічна (правильне використання частин мовлення у реченні), лексична (використання слів у правильному контексті) і синтаксична (складання слів у певній послідовності).

На сьогодні у напрямку логопедії створено нормативні показники та критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дошкільників, які допомагають дійсно проаналізувати та діагностувати стан мовлення дитини та виявити внутрішні психологічні причини та механізми його порушення. Використання такого оцінювання у лексичній, граматичній та фонетико-фонематичній ланках є психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дитини з нормальним розвитком. Така можливість дає визначити не тільки рівень мовленнєвого розвитку дитини, але і виявити його відставання від вікової норми (Є.Соботович) [48].

Отже, аналізуючи вище зазначену інформацію роблячи висновок, що гармонійний розвиток у фізіологічному та психологічному особливостях дає правильний розвиток на всі сфери в організмі, які пов'язані між собою.

1.2. Особливості лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Вивченням особливостей словникового запасу дітей з порушеннями займалися такі вітчизняні вчені, як Л.Виготський, А.Гвоздев, О.Громова, Л.Ефименкова, Н.Жукова, Р.Лалаєва, Р.Левіна, А.Леонтєв, Л.Лопатіна, Є.Мастюкова, Н.Різдвяний, Г.Розенгард-Пупко, В.Селіверстов, Н.Серебрякова, Т.Ткаченко, Т.Філічева, Н.Чевелева, Г.Чиркіна та інші [51].

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – складне мовленнєве порушення, при якому у дитини з нормальним слухом та інтелектом порушуються усі компоненти мови: лексика, фонетика, граматики [31].

Лексика у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення буває у різних станах. Як заведено по класифікації, яку створила Р.Левіна ЗНМ поділяється на три рівня:

I. Перший рівень має такі особливості:

- активний словник складається зі звуконаслідувань, лепетних слів і невеликої кількості загальноживаних слів, під час мовлення використовується більше жести та міміка;
- пасивний словник ширший, ніж активний, проте розуміння мовлення поза ситуацією досить обмежене;
- фразове мовлення майже відсутнє;
- звукова та складова структура слова не сформована [7].

II. Другий рівень має таку характеристику:

- експресивний словник залишається ще вкрай обмеженим, але використовуються слова у мовленні шляхом використання декількох частин мови – іменник, дієслово, прикметник, прислівник;
- поширюється імпресивний словник, розуміння простих граматичних форм;
- порушена звуковимова;
- складова будова слів розташовані низькому рівні;
- у зв'язному мовленні використовують прості, непоширені речення;
- яскраво виражений експресивний аграматизм [7].

III. Третій рівень характеристика така:

- розуміння мовлення на рівні повсякденності;
- присутнє стійке відхилення в засвоєнні та використанні граматичних законів мовлення;
- спостерігається недостатність, змішування смислових значень слів, (близьких за значенням), некоректне використання більшості слів у повсякденному житті, використовуються іменники й дієслова, слова, що характеризують якості, ознаки, стан предметів і дій, при використанні простих прийменників допускається велика кількість помилок, складні прийменники майже не використовуються;
- діти при монологічному мовленні використовують в більшості прості речення, проявляються труднощі або повне невміння при будованні

складних речень, а також їх поширювати (складносурядні та складнопідрядні);

- у деяких дітей є наявні недоліки при звуковикові;
- недостатність розвинення всіх фонематичних процесів, які уповільнюють процес опанування навичками звукового аналізу, синтезу та грамоти [42].

Також можна виділити, що до цієї класифікації, яку виділила Р.Левіна, Окрім цих рівнів виділяють ще четвертий рівень, яку виділила Т.Філічева, де описувала так: при IV рівні порушення всіх компонентів мовлення є незначні. Виражених порушень, які є при інших рівнях – немає. Особливість цього рівня – при сприйманні значення слова, дитина не відображає його у своїй пам'яті фонематичну структуру, що надалі помічаючи у мовленні спотворення слова у різних формах:

- персеверації;
- перестановка звуків і складів;
- парафазії;
- опускання складів;
- додавання звуків і складів.

При вимові спостерігається млява артикуляція та нечітка дикція. При творенні суфіксів викликає значні складнощі. Залишаються стійкі помилки при вживанні: іменників зі зменшено-пестливими суфіксами, емоційно-вольовий і фізичний стан об'єктів, а також і присвійні прикметники. За таким описом дозволило виділити дітей з легкою формою ЗНМ, а саме 4 рівень визначити [42].

Окрім мовлення на фоні загального недорозвитку, у дітей дошкільного віку порушуються інші психічні функції такі, як емоційно-вольова сфера, сенсомоторна, сенсорна та інтелектуальна сфера, які пов'язані з мовленням.

Зв'язок мовленнєвих порушень з іншими сферами психічного розвитку визначає присутність вторинних порушень, які створюють картину аномального розвитку дитини в цілому. Під час використання мисленнєвими

операціями (порівняння, класифікації, аналізу, синтезу), діти з порушенням відокремлюються у розвитку наочно-образного та словесно-логічного мислення нелегко опановують цими операціями. У дітей відмічають уповільнену динаміку перебігу мисленневих процесів. Рівень сформованості цих операцій дітей нижче від вікової норми. Мовленнєва активність знижена, діти відчують складнощі сприймання словесних інструкцій, причина цих труднощів – обсяг пам'яті обмежений. Використання різних видів діяльності під час виконання, як вербальних так і невербальних завдань – порушена. Більшість дітей характерний низький рівень пізнавальної активності, низький обсяг понять про навколишнє середовище та труднощі встановлення причинно-наслідкових зв'язків [35].

У роботах Р.Лалаєвої виділяється ряд особливостей лексичного розвитку дошкільнят. Відзначається обмеженість словникового запасу, різний обсяг словника активного і пасивного, неточність у вживанні різних слів, мовленнєвої парафазії, недостатня сформованість полів семантики, важка актуалізація словника. Невмотивований характер носять асоціацію у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Найважчою ланкою в формуванні семантичних полів для дітей з ЗНМ виявляється центр цього поля, а також організація його структури. Відзначається малий об'єм семантичного поля, це і проявляється в обмеженні кількості смислових зв'язків. Інакше кажучи, у дітей з вербальним порушення переважають відносини аналогії, а відмінювання і правильне узгодження у різній частині мови зустрічаються досить рідко, що не узгоджується з нормою. У дітей з нормальним розвитком мовлення, промовою відносини протиставлення до семи років складають половину всіх асоціацій, крім цього у латентному періоді реакції на слово-стимул у дітей з мовними порушеннями набагато довше, ніж при нормальному розвитку [29].

В.Глухов зазначав, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення запізнюється процес формування семантичних полів. Про несформованість семантичного поля говорить і кількісна динаміка випадкових асоціацій. У дітей

із загальним недорозвитком мовлення є особливості в динаміці синтагматичних асоціацій, різке збільшення синтагматичних реакцій спостерігається до 7 років, що пов'язано з затримкою формування граматичної будови мови [15].

Ще один момент щодо організації семантичних полів у дітей з ЗНМ має специфічні особливості, виділяв Ш.Бутон, основними з яких є наступні:

1. Діти з мовним порушенням певною мірою носять невмотивований, випадковий характер в порівнянні з дітьми у яких нормальний мовний розвиток.
2. Найбільш важкою ланкою у дітей з ЗНМ – є формування семантичних полів, тобто виділення центру (ядра) семантичного поля і його структурна організація.
3. Спостерігається малий обсяг семантичного поля у дітей з ЗНМ, що проявляються в певній кількості смислових зв'язків. Наприклад у парадигматичних відношеннях у дітей з мовленнєвим порушенням переважають відносини аналогії. Відношення протиставлення, родових відносин зустрічаються рідко. Одночасно у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком відношення протиставлення до 7 років становлять більшість усіх парадигматичних асоціацій.
4. Під час латентного періоду реакція на слово-стимул у дітей з мовленнєвими порушеннями набагато повільніший (до 40 секунд), ніж у нормі (до 10 секунд) [6].

Семантичні поле відіграє велику роль щодо кількісного словника дитини. Саме завдяки цим полям під час спілкування створюються зв'язки, тобто одиниці одного поля переплітаються з іншим де створюється наше мовлення з кожною дією.

Але порушення один з цих зв'язків не дає такого швидкого застосування те, що виділяв психолог Ш.Бутон вище.

Щодо словесних стимулів О.Мастюкова зазначала, що рівень нижчий від нормального розвитку. Також вона відмітила зниження вербальної пам'яті,

страждає запам'ятовування і відтворення вербальної інформації. Але не дивлячись на такі порушення у дітей із ЗНМ більш-менш збережена логічна пам'ять, і розуміння того чи іншого змісту.

У дітей з ЗНМ лексика формується в уповільненому темпі, одночасно з цим у них відзначається несформованість процесів словозміни і словотворення, семантичних і формально-мовних компонентів лексики [52].

У своєму навчальному посібнику Н.Могильова згадувала роботу Ю.Гаркуша, В.Коржевіна, які виділяють наявність ЗНМ у дітей, що призводить до стійких порушень діяльності спілкування. При такому стані ускладнюється процес міжособистісної взаємодії дітей і утворюються серйозні проблеми на шляху фізичного і психічного розвитку. Діти з ЗНМ – малоактивні, ініціативи у спілкуванні зазвичай не виявляють. При порушенні у спілкуванні, проявляється у незрілості мотиваційно-потребнісної сфери. Мають складнощі, пов'язані з комплексом мовленнєвих і когнітивних порушень. Перевалююча форма спілкування з дорослими у дітей 4-5 років ситуативно-ділова, що не відповідає віковій нормі [35].

Інші вчені виділяли, що у дітей з загальним недорозвитком мовлення – соматичне здоров'я, яке призводить до різних порушень, а саме в онтогенезі, підкреслюючи тим, що більшість функцій в організмі пов'язано з мовленням і дає нам поняття – збій однієї системи проявляється на інші системи, а саме порушення окремих систем, як (ноги, руки, артикуляційного апарату тощо). І тому таким дітям характерне порушення у моториці, а саме загальна, мимічна, дрібна та артикуляційна.

Багато дослідників виділяють щодо того, що мовлення у дітей із ЗНМ залежить від дрібної моторики. Наприклад дослідженнями Т.Філічевої та Г.Чиркіної, де показувалось, що за останній час у дітей все частіше виявляють відставання в розвитку моторної функції дрібних м'язів пальців рук, особливо це стосується дітей із загальним недорозвитком мовлення [54].

Отже, діти зі ЗНМ мають свої особливості у мовленні, але вони порушені. Ці всі особливості пов'язані з компонентами мови – це лексика, граматики та фонетика. Причини такого порушення залежить від часу виникнення – це внутрішньоутробному періоду (токсикоз, інтоксикація), під час пологів (асфіксія, пологові травми), ранній вік дитини (травми голови). Якщо у дитини було одне з цих порушень, то під час процесу мовлення йде збій у роботі створення слова.

Підтверджуючи слова вище зазначених науковців, де вони підкреслювали, що у дітей з ЗНМ відзначається затримка у формуванні лексичної системності, а саме пізня організація семантичних полів, що відповідають за збагачення словникового запасу дитини.

1.3. Народна казка як засіб збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Розвиток мовлення у дітей зумовлений навчанням. Проте це аж ніяк не означає, що опанування мовленням, своєю рідною мовою є загалом результатом спеціальної навчальної діяльності метою, якої було б для дитини вивчення мовлення [4].

Навчання та виховання дітей з порушенням мовленнєвих розладів (ПМР) вимагає від логопеда знання закономірностей розвитку мовлення, а також розвитку тих процесів, які тісно пов'язані з мовленням. Саме на основі закономірностей (фізіологічних і психологічних) визначаються спеціальні методи логопедичного впливу. За допомогою певного методу, спираючись на свідомість дітей, педагог формує у них початкові уявлення про мову, елементарні уміння та навички комунікативно-мовленнєвої діяльності, передає знання про навколишній світ, розвиває мовлення та мислення. Методи та прийоми характеризують із різних точок зору (в залежності від використаних

засобів, характеру пізнавальної та мовленнєвої діяльності дітей, розділу мовленнєвої роботи).

У загальноприйнятій методиці методи навчання переважно класифікують за джерелом знань: наочні, словесні, практичні [33].

Наочні методи. Цей вид методу навчання полягає у прийманні дітьми знань шляхом сприйняття окремих процесів, явищ, предметів, тобто за допомогою різних наочних предметів, які показують всю необхідну інформацію по даній темі. Наочні методи широко використовують при повідомленні дошкільникам нової інформації. До цієї групи методів належать спостереження і демонстрація.

Словесні методи. За допомогою цього виду навчання, викладання надає вихователю за короткий час повідомити дітям більший обсяг інформації. Основними словесними методами, які використовують у навчанні дошкільників, є розповідь, читання (слухання дітьми) творів художньої літератури, бесіда.

Практичні методи. Такий вид навчання надає дітям перевірити уміння та навички та закріпити свої набуті знання, за певну тему або за період навчання. Рівень складності практичних методів змінюється з віком дітей. Якщо у молодшій і середній групах вихователь здебільшого показує способи виконання завдання за зразком, то у старшій групі демонстрація все більше поступається місцем самостійному виконанню роботи за заданими умовами. До цих методів належать вправи, ігри, прості досліди, моделювання [37].

У методиці заведено виділяти такі засоби мовленнєвого розвитку дітей:

- навчання рідної мови та мовлення на заняттях;
- організація спілкування дітей у різних видах діяльності;
- сприймання різних видів зображувального мистецтва;
- використання технічних засобів навчання;
- художня література;
- культурне мовленнєве середовище, мовлення педагога [33].

Поняття природи слова та його особливості, надає визначити два важливих аспектів, щодо роботи над лексикою з дошкільниками.

Перший аспект – пов'язаний з опануванням дитиною предметної співвіднесеності зі словом. Цей процес відбувається під час пізнавальної діяльності та відбудовується у логіці предметних зв'язків і відношень. Пояснюючи це через номінативну функцію слова або «лінгвілізацією», психологи наголошують, що взаємовідношення слова (як мовного знака) з конкретним предметом або явищем викликає в уяві певний образ.

Другий аспект – проявляється у засвоєнні слова, як одиниці лексичної системи, тобто зв'язки з іншими лексичними одиницями. Особливе значення в даному аспекті є – ознайомлення дітей з багатозначними, образними словами та виразами.

Слово не тільки позначає окремі значення дійсності, за допомогою нього людина має можливість аналізувати, виділяти в предметах найістотніші ознаки та відносити їх до певної категорії.

Отже, слово може бути способом абстрагування, узагальнення відображувальних зв'язків, що стоять за предметами, явищами. Цей напрям розкривається в дослідженнях російських учених Ф.Сохіна: О.Ушакової, Є.Струніної, Л.Колунової, Г.Смаги [5].

Але, потрібно підкреслити вище сказане, що це було до нормального розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, а у дітей із загальним недорозвитком мовлення є свої показники до мовлення, а особливо до лексики, а саме:

- рівень ЗНМ (може бути від I до III рівня, від повної відсутності мовлення до наявності фразового мовлення, з елементами лексично-граматичного, та фонетико-фонематичного недорозвинення);
- розвиток пасивного словника перебільшує по знаннях активного словника;

- в основі загального недорозвитку мовлення у дітей порушується грубо предикативний словник (підмет, присудок) та інші граматичні форми, що від цього в дітей порушується граматична будова речення;
- нерозуміння контексту для дитини, понад 40%, але все залежить від рівня ЗНМ;
- часткове розуміння переносних фраз, що діти не можуть пояснити даний вираз, але вони знаходять приблизний приклад на пояснення фрази, але це все залежить від рівня ЗНМ.

Для збагачення словника використовують такі методи, які поділяються на дві групи:

група 1 – ознайомлення з навколишнім середовищем за допомогою наочних методів. Наприклад спостереження та демонстрація (картинки, мультфільми, книжки з малюнками та інші).

група 2 – розгляд та опис знайомих образів, які дитина вивчала під час використання наочних методів. В даній групі використовуються, як словесні та практичні методи. Наприклад, до словесних відносять розповіді, бесіда, слухання народних та художніх творів та ін.. До практичної групи методів відносять дидактичні вправи, ігри різноманітні по своїй класифікації, театральна постановка, ляльковий театр, та багато інші.

Багато дослідники говорили, що потрібен творчий підхід для кращого розвитку дитини, бо даний підхід дає розкрити всі психологічні функції для дитини, в тому числі й мовленнєвий розвиток. І щоб розкрити цей творчий підхід у дитини, а саме мовлення у дітей з загальним недорозвитком мовлення є казка.

Казка – це епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру зі своєю системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному відкриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії [13].

Наприклад у зарубіжній літературі по редакції Ю.Ковбасенко та Л.Ковбасенко вони пояснювали так, що казка (від «казати», «розповідати») – один з основних жанрів усної народної творчості (фольклору), розповідний твір про вигадані, здебільшого фантастичні події, які сприймаються і переживаються, як реальні. А ось в українській літературі так описує авторка казка – це твір усної номадної творчості, в основу якого покладено захопливу розповідь про вигадані події [25, 24].

У вікіпедії поняття казка пояснюється так: *«Казка – це народно-поетичний або писемно-літературний твір про передбачувано вигадані події чи осіб, іноді за участю фантастичних сил, який має повчальну мету.»* і це найбільш розповсюджене поняття щодо казки [10].

У фольклорному жанрі казка посідає почесне місце. Вона є найулюбленішим, найпопулярнішим народним твором для дітей, який розкриває «багатий світ людської уяви, полонить серця дітей та й дорослих». Казка дозволяє дитині в певній метафоричній формі дізнатись для себе специфічні дитячі теоретичні питання про світ, про добро і зло, і розв'язувати проблему невизначеності (прогнозувати події, будувати власну поведінку на основі міфологічної картини світу) [63].

В.Сухомлинський називав казку чудодійним методом розвитку мовлення дітей. За його словами, це «свіжий вітер, що роздуває вогник дитячої думки та мови». Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем, відкликається на події та явища навколишнього життя, висловлює ставлення до них. Духовне виховання дитини відбувається за допомогою казки [47].

У казках відсутні детальні описи середовища – вся увага направлена на стрімке розвинення подій. За допомогою своєї особливості казка – справляє глибоке емоційне враження завдяки елементам ілюзорного і фантастичного відбиття світу на дитину, де приводить у рух її уяву, духовну силу. Логічно послідовний виклад, чітка побудова, влучність у вживанні фразеологізмів викликають неусвідомлене задоволення, сприяють засвоєнню традицій

народно-поетичного мовлення. Лексика казок точно відповідає особливостям предметно-образного мислення дитини [22].

Для формування у дитини мовленнєвих навичок потрібно знати, які завдання виконуються під час корекційних занять, у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ):

- формувати розвиток слухового та фонематичного сприймання;
- створення звуковимови;
- формування навичок диференціації звуків;
- формування складової структури слова;
- формувати звуко-складовий аналіз та синтез слова;
- збагачення лексичного запасу, формування зв'язного мовлення;
- розвиток пізнавальних процесів (мислення, образної оперативної пам'яті, слухової та зорової уваги, а також здібності до концентрації, розподілення та перемикавання уваги);
- удосконалення просторово-часових орієнтувань;
- розвиток дрібної моторики руки;
- розвиток конструктивного праксису;
- розвиток зображувально-графічних здібностей [34].

Під час виконання таких завдань логопед підбирає безліч вправ та методик до корекційної роботи. А саме за допомогою народної казки можна створити безліч таких методів, де можна представити казку.

Багато хто з вихователів та логопедів самі створюють або оновлюють формат казки.

Ось приклад декількох вправ де використовується казка:

- ❖ читання (слухання) казки;
- ❖ перекази;
- ❖ обговорення казки;
- ❖ сюжетно-рольова гра з елементами казки;

- ❖ різні художньо-трудові маніпуляції казкою (малювання, аплікація);
- ❖ відтворення казки за допомогою іграшок;
- ❖ театральна постановка по сюжету казки;
- ❖ різні дидактичні ігри по сюжету казки та інші.

За допомогою таких різних варіантів де використовується казка можна виконати ці всі завдання, які були вказані вище. Але обов'язково логопед повинен пам'ятати, що кожна вправа де використовується казка повинна відповідати віковій категорії та рівню ЗНМ, бо у різному рівні корекційної роботи при загальному недорозвитку мовлення воно різне. З приводу віковій категорії, щодо використання казки логопед під час корекційної роботи повинен знати Базову програму дошкільної освіти, де вказано, вік та дана художня література, яку можна використовувати дітям. Таких програм безліч, наприклад «Я у Світі», «Дитина», «Українське дошкілля», «Впевнений старт» та інші, головне, щоб логопед знав ту програму за якою вони працюють з вихователем на логопедичній групі.

Також головним фактором грає підбір казки по жанру, бо їх різновид величезний на сьогодні. Ось письменник І.Франко виділяв таку класифікацію:

- 1) казки про тварин.
- 2) казки властиві:
  - казки чудесні;
  - казки легендарного характеру;
  - казки-новели;
  - казки про дурного чорта або велетня;
- 3) анекдоти [15].

Найпоширеніша класифікація у сучасній науці є такий поділ – казки про тварин (птахів, рослин, комах), чарівні (іноді їх називають героїчні чи фантастичні) та суспільно-побутові (реалістичні, новелістичні), з окремими розгалуженнями чи підвидами у кожній з названих груп [2].

Також до цієї класифікації додають ще один вид казок, які мають таку назву – кумулятивні казки (з лат. *simulare* – нагромаджувати, накопичувати) – вид специфічних казок, які за своєю структурою схожі на композиційно-стильову картину, тобто послідовність дій, які наростають з кожним кроком і пов’язані між собою до кінця твору.

Слова філолога В.Пропп підтверджує цю класифікацію говорив, що види казок можна визначати за їх структурними ознаками (особливо для творів з чіткою сталою композицією), або за характером дійових осіб (у випадку, коли нема єдності композиції) [16].

Отже, завдяки такому багатому різновиду казок за тематикою та художньо-образною структурою жанр цей дуже різноманітний. Казкова традиція виробила та зберегла безліч давньослов’янських та іноземних сюжетів, часто в текстах поєднуються елементи різних періодів та історичних епох, різнонаціональні нашарування, територіальні та регіональні впливи в межах українських земель. За допомогою такої великої класифікації та створення казок можна створювати безліч вправ, що були вказані вище для дітей ЗНМ та з нормальним розвитком, звичайно враховуючи вікові можливості дитини. Казка – це той жанр, який простий у використанні та багатий на матеріал.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Лексика одна з головних компонентів у мовленні, вона дає нам правильно формулювати та виражати свою думку про те чи інше явище. Нині у дітей з проблемою формування лексики зростає, як поняття у логопедії це називається «загальний недорозвиток мовлення». Вище у розділу зазначалось про його загальну характеристику цього порушення. Нагадаємо що ЗНМ має в собі 3 рівні за класифікацію Р.Левіна, а також ще маємо і четвертий рівень, який визначила Т. Філічева, кожен з цих рівнів має свої особливості, але в загальному розумінні ЗНМ – це стан мовленнєвого порушення, при якому збережений інтелект, але порушується всі мовні структури (лексика, фонетика та граматики).

Кожен з різних рівнів ЗНМ має свою корекційну роботу при даному порушенні, що було створено безліч методик подолання для даного порушення. Підхід який ми обрали – це народна казка. Казка – це один із жанрів усної народної творчості де на думку багатьох педагогів показується для дитини різні світи, що розкривається у кольорових фарбах. За допомогою такого творчого підходу у дитині можна збалансувати, як зовнішній та внутрішній світ.

Під час розвитку особистості від народження до періода передшкільного віку 6 (7) років де в такий вік у дитини повинно бути сформоване мовлення, то у дітей з ЗНМ мають деякі порушення, звичайно залежить від рівня. Для розв'язання цієї проблеми на мою думку саме народна казка забезпечить для дитини легко засвоїти знання, а також для виправлення даного мовленнєвого порушення. Також даний метод можна використовувати у безліч різних методів, як наочні, словесні та практичні, яке дає велике розмаїття логопеду для підбору вправ під час корекційної роботи.

РОЗДІЛ II

ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

2.1. Діагностика лексичного розвитку дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Під час діагностики з дитиною у якої є ПМР логопед має виділити основні характеристики, які виявляють те чи інше мовленнєве порушення на основі висновку з інклюзивного-ресурсного центру (ІРЦ), а саме за мовленнєвою карткою. Збір інформації опираються на такі характеристики:

- анамнез;
- мовленнєвий розвиток дитини;
- поведінка та емоційна сфера;
- немовленнєві психічні функції;
- стан моторної сфери;
- стан імпресивного мовлення;
- стан експресивного мовлення;
- стан звуковимови.

Мовленнєву картку, заповнює логопед коли дитина потрапляє до логопедичної групи.

Під час дослідження мовленнєвих порушень, необхідно опиратися не тільки на визначенні відхилення тих чи інших сторін мовлення, але й виявляти стан тих операцій, які пов'язані з мовленням. Обов'язково визначити взаємний зв'язок експресивного та імпресивного словника дитини, виявити компенсаторну роль збережених ланцюгів мовленнєвої функції, поєднувати рівень розвитку мовних способів з їх активним використанням у мовленнєвому спілкуванні [35].

«Основне завдання діагностики порушень мовленнєвого розвитку – правильна кваліфікація дефекту з метою визначення оптимальних шляхів його подолання» (Є.Соботович).

Щодо етапів логопедичного обстеження для дітей із ЗНМ Н.Могильова вказувала 3 основні етапи:

- I. Детальне вивчення умови виховання та розвиток фізичних та психічних сфер дитини. Пізнати цю детальну інформацію відбувається на основі бесіди з батьками, а також аналізи документів про дитину (медична та педагогічна документація).
- II. Логопедичне та психолого-педагогічне обстеження, яке направлене на вербальне та невербальну діяльність дитини.
- III. Аналіз отриманих даних та підбиття підсумків [35].

Т.Філічева, Г.Чиркіна вони, наприклад виділяли 5 етапів діагностики дітей з ЗНМ:

- I. Орієнтовний етап – проводиться на основі опитування батьків та бесіди з дитиною, вивчення медичної та педагогічної документації, де було визначено попередній висновок.
- II. Диференційний етап – включає обстеження на інтелектуальні та сенсорні сфери з метою виділити дітей з первинним мовленнєвим порушенням.
- III. Етап обстеження немовленнєвих процесів – не пов'язаний з мовленнєвим розвитком.
- IV. Докладне обстеження головних компонентів мовленнєвої системи.
- V. Кінцевий етап або уточнювальний етап – включає в себе спостереження за дитиною в умовах спеціального навчання та виховання [35].

Для отримання даних було обрано базу Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №3 «Калинка». Кількість дітей – 10 (у яких ЗНМ різного рівня), які навчаються у групі компенсуючого типу з вадами мовлення «Світлячок».

Під час проведення діагностики, щоб визначити нам стан лексики у дітей дошкільного віку, було обрано дані методики Г.Блінова, А.Малярчук, Л.Федорович, які б охоплювали в себе ті основні характеристики для заповнення мовленнєвої картки.

Саме ці методи, які використовувались під час обстеження, давали нам поняття про стан лексики у дітей з ЗНМ. Бесіда з дітьми була направлена на визначення стану активного і пасивного словника на даний час, бо саме він головний у зовнішньому мовленні, що відповідає даній темі науковій роботі.

Об'єднання цих методик Г.Блінова, А.Малярчук, Л.Федорович, давали нам більш детально вивчити стан лексики кожної дитини. Бо використовуючи якусь одну методику, недостатньо завдань, яка б могла надати більш глибокого дослідження.

Загальна характеристика методик

Методика А.Малярчук «Обстеження мовлення дітей»

Даний підручник використовується для практичних цілей, а саме для обстеження мовлення дітей дошкільного віку. Завдання представлені у малюнках, за допомогою них можна перевірити всі компоненти мовлення, а саме:

- I. Обстеження та будова артикуляційного апарату.
- II. Обстеження фонематичної системи.
- III. Обстеження вимовляння звуків та слів.
- IV. Обстеження словника дитини.
- V. Обстеження граматичної будови мовлення.
- VI. Обстеження читання та письма [32].

Даний підручник розрахований для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, завдяки дидактичному матеріалу, можемо перевірити рівень мовленнєвого розвитку. Підручник складається з двох частин: перша присвячується виявленню вад мовлення у дитини, друга – обстеженню дітей з вираженим недорозвиненням усіх сторін мовленнєвої діяльності. Використання

вправ, які представлені у посібнику, можна використовувати, як для обстеження так і для виправлення мовленнєвих порушень [3].

Методика Л.Федорович «Логопедичний альбом»

Логопедичний альбом розрахований на дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, а саме на індивідуальну роботу. Наочний матеріал розподілений по різному напрямку роботи, а саме на:

- 1) Діагностування лексичної компетентності.
- 2) Діагностування граматичної компетентності.
- 3) Діагностування фонетичної компетентності.
- 4) Діагностування діалонолігічної компетентності [49].

Саме розподілення наочної матеріалу по певному напрямку роботи, наше первинне обстеження, дало представити для дітей багато матеріалу, який розрахований на п'ять, шість років, і перевірити їхній стан лексики.

Щодо завдань, які ми використовували під час діагностики були такими:

Завдання 1. Розуміння іменника (методика Г.Блінова);

Виконання: за прохання логопеда дитина повинна показати ті малюнки, який називає логопед.

Завдання 2. Вміння узагальнювати слова (методика А.Малярчук);

Виконання: перед дитиною зображені лексичні малюнки на тему овочі, фрукти, транспорт, іграшки, та інше. Дитина повинна назвати спочатку кожен малюнок, а потім назвати їх одним словом.

Завдання 3. Розуміння дій (методика А.Малярчук);

Виконання: на малюнках зображені різні дії роботи, що роблять люди (тварини), по вказівках логопеда дитина повинна показати ту дію, яку говорить логопед, а решту малюнків дитина може пояснити сама.

Завдання 4. Розуміння ознак (методика А.Малярчук);

Виконання: на малюнку зображені геометричні фігури та інші різні предмети, по вказівках логопеда дитина повинна показати ту фігуру, яку називає логопед.

Завдання 5. Диференціація однини та множини іменників(методика Г.Блінової);

Виконання: перед дитиною зображенні малюнки, вона повинна розглянути та показати те, що просить її логопед.

Завдання 6. Розуміння відмінкових конструкцій з прийменниками (методика Л.Федорович);

Виконання: перед дитиною зображений малюнок, де розташований персонаж у різних куточках дому, по вказівках логопеда дитина повинна спочатку показати розташування персонажу, а потім сама може розповісти де знаходиться він.

Завдання 7. Розуміння зменшувально-пестливих суфіксів іменників (методика А.Малярчук);

Виконання: перед дитиною зображені малюнки великих та маленьких предметів, по вказівках логопеда вона повинна показати ті чи інші предмети.

Завдання 8. Диференціація форм однини та множини дієслів(методика Л.Федорович);

Виконання: перед дитиною зображенні малюнки, вона повинна розглянути та показати те, що просить її логопед.

Завдання 9. Назвати іменники за запропонованими темами (усно, без наочного матеріалу);

Виконання: логопед запропонує дитині будь-яку тему (одяг, посуд, транспорт та інше), де дитина повинна назвати 4-6 слів по цій темі.

Завдання 10. Назвати частини тіла і частини предметів (за картинками) (методика Л.Федорович);

Виконання: під час розглядання малюнка, логопед навідними питаннями задає дитині, що вона повинна відповісти та показати на малюнку цю частину (тіла, предмета).

Завдання 11. Підібрати антоніми (методика Г.Блінової).

Виконання: логопед задає слово дитині, і вона повинна підібрати до нього протилежне значення (антонім).

Завдання 12. Дієслова (відповісти на питання логопеда) (методика А.Малярчук);

Виконання: з опорою на картинки, дитина повинна відповісти на питання логопеда.

Завдання 13. Назвати кольори (методика Л.Федорович).

Виконання: дитина повинна назвати всі вивчені нею кольори, а також підібрати слова, які відповідають даному кольору.

Завдання 14. Назвати форму (з опорою на картинках) (методика А.Малярчук).

Виконання: перед дитиною зображені малюнки, де вона повинна побачити в них геометричні фігури.

2.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Щоб оцінити результати дітей під час першої діагностики, потрібно визначити загальну оцінку лексики у дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. Будемо використовувати три рівні – це високий рівень (ВР), середній рівень (СР) та низький рівень (НР), щодо оцінки, як визначити рівень лексики у дитини то подані завдання будуть оцінюватися по таких балах, які вказані в таблиці 2.2. в умовних позначеннях.

Характеристика цих рівнів:

Низький рівень (НР) від 0–10 балів – повна відсутність використання активного словника, більш використовується пасивний, який супроводжується відповідними жестами. Фразове мовлення спотворюється з лепетом. Граматична будова рідної мови відсутня, тобто не розрізняються в якому часі використовують слова.

Середній рівень (СР) від 11–21 балу – використання бідного активного словникового запасу зі спотворенням. Фразове мовлення у побудові речення прості, складання речення з двох – трьох слів. Граматична будова має багато помилок, які дуже помітні та мають сталий характер. Використання частин мови у реченні є багато помилковим, хоча в певною мірою може визначити рід дієслів та їх час.

Високий рівень (ВР) від 22–28 балів – активний словниковий запас приближений до норми. Фразове мовлення на достатньому рівні, але в деяких випадках може проявлятися неправильне граматичне оформлення фраз, і підбір слів до контексту. Частини мови в певною мірою розуміються і використовуються правильно.

Під час проведення діагностики у дітей дошкільного віку з ЗНМ було обрано десять дітей (таблиця 2.1.), у яких по мовленнєвій картці у висновку написано загальний недорозвиток мовлення різного рівня (у кожної дитини свій рівень).

Таблиця 2.1.

Список дітей

№	Ім'я і П.	Вік	Висновок
1	Тимур С.	5 років	ЗНМ III рівня
2	Максим С.	5 років	ЗНМ II рівня (сенсорна алалія)
3	Максим К.	5 років	ЗНМ III рівня
4	Максим А.	5 років	ЗНМ III рівня
5	Давид Г.	6 років	ЗНМ III рівня
6	Данил Д.	6 років	ЗНМ III рівня
7	Ксенія Р.	6 років	ЗНМ III рівня
8	Тимур Ф.	6 років	ЗНМ III рівня
9	Матвій Л.	6 років	ЗНМ III рівня

10	Тимофій Л.	6 років	ЗНМ III рівня
----	------------	---------	---------------

Щодо виконаних завдань дітьми по трьох методиках таких, як Г.Блінової, А.Малярчук, Л.Федорович, які були описані у попередньому питанні, діти справилися зі 100 % в середньому на 34%, виконання кожного завдання дитини представлено у таблиці. 2.2.

Таблиця 2.2.

Виконання завдань дітей за трьома методиками

Г. Блінової, А. Малярчук, Л. Федорович

Умовні позначення та оцінки

+ – виконав(ла) – 2 бали

/ – більш–менш – 1 бал

-- не виконав(ла) – 0 балів

№	Ім'я і П.	Вік	Завдання													
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Тимур С.	5 р.	+	/	+	+	/	+	-	-	+	+	-	+	+	+
2	Максим С.	5 р.	+	-	/	/	-	/	/	-	+	+	-	/	+	/
3	Максим К.	5 р.	/	+	+	+	/	/	-	-	+	/	-	+	+	+
4	Максим А.	5 р.	+	+	/	/	/	+	/	-	+	+	-	/	+	+
5	Давид Г.	6 р.	+	+	+	/	+	+	/	/	+	/	/	+	+	/
6	Данил Д.	6 р.	+	+	+	/	+	+	/	/	+	+	/	+	+	/
7	Ксенія Р.	6 р.	+	+	+	+	+	/	+	+	+	/	/	+	+	+
8	Тимур Ф.	6 р.	+	+	+	/	+	+	/	/	+	+	/	+	+	/
9	Матвій Л.	6 р.	+	+	/	/	+	+	/	/	+	/	/	+	+	/
10	Тимофій Л.	6 р.	+	+	/	/	+	+	/	/	+	/	/	+	+	/

Вище подана таблиця зображена у графічному позначенні, де позначалось на скільки діти виконували завдання. Щоб зрозуміти пояснення таблиці 2.2., ми

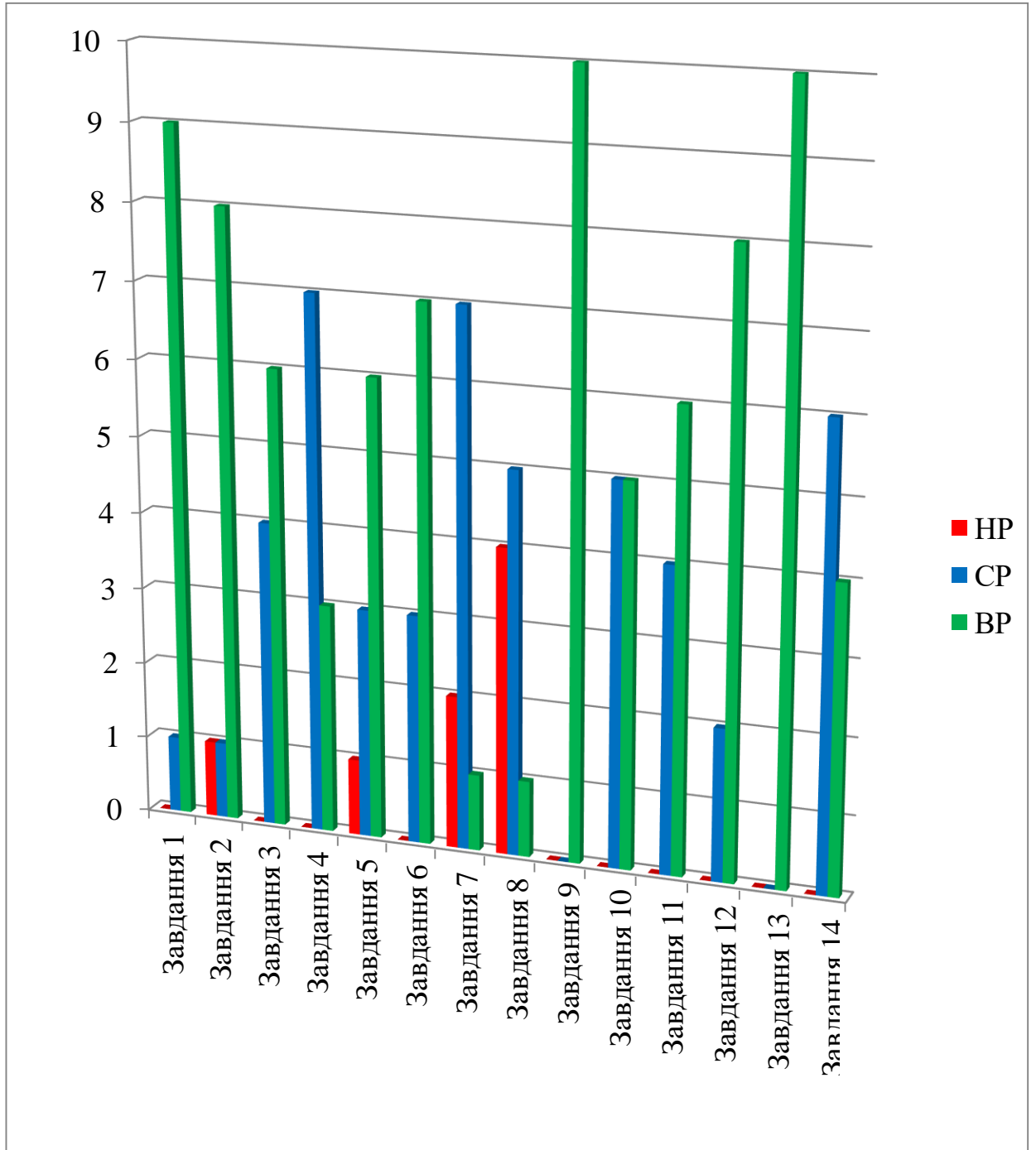
порахували позначення «+, -, /» і перевели це у числа, ці показники будуть представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Сума балів виконання завдань дітей при первинному обстеженні

№	Ім'я і П.	Вік	Сума балів	Рівень
1	Тимур С.	5 років	20	СР
2	Максим С.	5 років	14	СР
3	Максим К.	5 років	18	СР
4	Максим А.	5 років	19	СР
5	Давид Г.	6 років	22	ВР
6	Данил Д.	6 років	23	ВР
7	Ксенія Р.	6 років	25	ВР
8	Тимур Ф.	6 років	23	ВР
9	Матвій Л.	6 років	21	СР
10	Тимофій Л.	6 років	21	СР

Отже, визначення стану лексики у дітей з ЗНМ ми визначили, що більшість дітей мають середній рівень. З усієї кількості завдань на високому рівні виконано – 60%, на середньому – 34%, і на низькому – 6%. Представлено ці показники у рис. 2.1..

Рис. 2.1. Виконання завдань дітей при первинному обстеженні

Отже, показники таблиці показують, що діти незважаючи на різний вік виконували завдання на середньому рівні, звичайно звертаючи увагу на те що в групу входило десять дітей, майже всі з них мають ЗНМ III рівня.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

В другому розділі було розглянуто такі основні поняття, як діагностика лексики та аналіз результатів. Під час діагностики у дітей дошкільного віку було використано три методики Г.Бліної, А.Малярчук, Л.Федорович. Дидактичний матеріал, який був представлений у цих логопедичних зошитах, вони надавали нам детального розгляду активного і в деяких завданнях пасивного словника дитини.

Аналіз результатів показав, з 14 завдань, які проходила дитина під час бесіди могла отримати максимум 28 балів (з урахуванням всіх критеріїв оцінювання у дитини з ЗНМ). Взагалі група, під час діагностики складалась з десяти дітей, які показали середній рівень, що становить 34%. В загальному високий рівень показали лише четверо дітей шести років у яких ЗНМ III рівня, решта дітей, яким було по п'ять-шість років показали середній рівень, також у них ЗНМ III рівня.

Незважаючи на різний вік, в деяких завданнях діти 5-6 років мали однакові результати, які показували високий та середній рівень. Також був і низький рівень щодо виконання завдань, але ці результати були у дітей віком п'яти років.

Отже, детальний розгляд лексики у дитини показує, попри те виконання завдань у дітей становить – 34%, але дивлячись на критерії оцінювання, які були подані у питанні 2.1 то високий рівень немає ідеального формату мовлення. Представлені критерії були розраховані на дітей у яких є загальний недорозвиток мовлення, порівнюючи оцінку мовлення дитини без мовленнєвого порушення, бо по тих критеріях наші дошкільники відповідають на середній рівень мовного розвитку.

РОЗДІЛ ІІІ

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ДІТЬМИ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ КАЗКИ

3.1. Зміст та структура методики експериментального навчання.

На сьогодні кількість дітей з порушенням мовлення є високим показником. Для вирішення цієї ситуації використовують – перевірені методи та нові для швидкого позбавлення мовного порушення.

Так, як тема наукової роботи стосується народної казки, більш розглянемо погляд науковців щодо її використання, і запропонуємо свою методику для збагачення лексики у дітей передшкільного віку.

Отже, історія виникнення казок починається ще з часів до нашої ери звертаючи увагу на знахідки археологів у різних куточках світу, в деяких народах не підозрювали, що казка може надати дитині з самого народження – знання. Навіть В.Гнатюк український педагог зазначав що: *«казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія»*. І тому точного розвитку казки вчені не встановили. Але в загальному, розвиток казки, як жанр художньої словесності бере початок у XVII ст.. (1601-1700 рр.). В цей період були написані такі твори:

- ✓ Попелюшка;
- ✓ Кіт у чоботях;
- ✓ Спляча красуня;
- ✓ Червона шапочка, (автор Ш.Перро – французький письменник). Ці казки знають діти по всьому світу, незважаючи на те, що країна походження їх Франція.

А щодо народних казок, один з перших хто підняв це питання і визначив, що казка, як окремий вид жанру був російський лінгвіст Ф.Буслаєв, він говорив: *«цей жанр тісно пов'язаний з народною епічною поемою, вважаючи казку модернізованою формою героїчної билини»*.

У ХХ ст. казка переходить на новий рівень – об'єднання народної творчості з наукою. В цей період створюється поняття «казкотерапія» та «терапевтична казка», займались цим Є.Аркін, Л.Гурович, Т.Морозова, та інші.

Щодо українських педагогів, які використовували жанр казки у педагогічних цілях – це А.Бурова, О.Дорошенко, А.Корнічуй, К.Єгорушкіна, С.Козоріз, О.Бредіхіна, Л.Фесюкова, Т.Зінкевич-Євстигнеєва та інші.

Наприклад А.Бурова – використовувала матеріал з казок, для розвитку мовлення молодших школярів; О.Дорошенко визначив основні критерії, щодо опрацювання казки на уроках читання; А.Корнічуй розробив конспекти уроків як правильно читати казку у початкових класах; К.Єгорушкіна працює з дітьми по своїх авторських розробках, авторка книг «Казкотерапія» та «Музична казка терапія для малят»; С.Козоріз застосування казки у нестандартному форматі; Л.Фесюкова пропонувала, як виховувати за допомогою казкою. І засновником хто ввів поняття «казкотерапія» є Т.Зінкевич-Євстигнеєва, саме вона перша розглядала казку не тільки, як засіб навчання, а і як метод, за допомогою нього можна провести різноманітну роботу на різні причини [21].

Вище викладена інформація свідчить, про те, що використання казки допомагає розв'язувати проблему у різному випадку, включаючи сюди мовленнєві порушення у дітей.

Запропонована нами методика дозволить розглянути проблему, та вирішити її.

Мета: збагачення лексики у дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Завдання:

- збагатити пасивний та активний словник у дітей з ЗНМ;
- навчити дитину використовувати засвоєний лексичний запас у процесі навчальної діяльності та у процесі вільного спілкування у позанавчальний час;
- розвивати інтерес та підвищувати активність до навчання та виховання;
- виховувати дбайливе ставлення до книги.

Принципи, на яких базується програма:

- принцип науковості (використання матеріалу, який завірений Міністерством освіти та науки України);
- принцип систематичності та послідовності навчання (навчальний матеріал подається у певній послідовності згідно з плануванням діяльності дітей);
- принцип доступності навчання (матеріал розраховується відповідно віковій групі);
- принцип зв'язку з навчання з повсякденним життям (робити висновки чому навчає ця казка?);
- принцип свідомості та активності дітей у навчанні (робота з казкою у різних видах її подачі);
- принцип наочності в навчанні (література, дидактичний матеріал, малюнки);
- принцип засвоєння знань умінь і навичок дітей (підбиття підсумків в кінці заняття, а також наприкінці тижня);
- принцип індивідуального підходу до дітей (врахування специфіки дітей та їх діагнози);
- принцип емоційного навчання (керування емоційної діяльності під час навчання у дітей, так і самого логопеда) [57].

Структура методики складається з:

- перспективний план за програмою «Я у Світі» [61];
- план корекційних занять за редакцією І.Кравцова та Л.Стахова [26];

- опорний конспект з методикою викладання народної казки;
- перелік літературних творів у віковій групі (народна казка) за програмою «Я у Світі» [1].

3.2. Експериментальна методика збагачення лексики дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення засобами народних казок.

У попередньому питанні ми коротко описували зміст та структуру нашої експериментальної методики. В цьому питанні ми більш опишемо детально всю структуру методики.

Отже, перше ми зазначали перспективний план за базовою програмою ЗДО. Так, як ми проводили на базі Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №3 «Калинка», цей заклад працює по програмі «Я у Світі». Опираючись на перспективний план з цієї програми, ми хотіли, щоб не відривати дітей під час їхнього навчання у садочку, і проведення нашого дослідження, ми підбирали теми заняття по темі тижня. І по тих темах ми підбирали казки, які більш приближені до теми тижня. Перспективний план поданий у таблиці 3.1.

Окрім цієї програми група компенсуючого типу з вадами мовлення працює ще з однією, а саме за корекційною, за редакцією І.Кравцова та Л.Стахова. Так, як основна ціль була збільшення словникового запасу у дітей ЗНМ старшого дошкільного (передшкільного) віку, нижче представлено завдання саме на словниковий запас.

Таблиця 3.1.

Перспективний план за програмою «Я у Світі»

Місяць	Тиждень	Тема:
Березень	1	«Взаємини в родині»
	2	«Урятуй себе сам!»
	3	«Веснонька-весна»
	4	«Родинно-побутові звичаї»
Квітень	1	«Дошкільнята – виховані малята»
	2	«Пізнай себе, пізнай інших»
	3	«Подорож у космос»
	4	«Весняні та літні свята»
Травень	1	«Ремесла мого народу»
	2	«Мої посмішки»
	3	«Знай, люби і бережи!»

ІІІ період (*березень, квітень, травень*)

РОШИРЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ

- Збагачення та активізація словника іменниками дієсловами з прикметниками прислівниками за тематичними блоками (лексичними темами).
- Удосконалення розуміння та вживання узагальнювального значення слів (квіти професії комахи) і формування родових та видових узагальнювальних понять (квіти – *польові, лісові, лугові, садові*; весна – *рання, пізня*; дерева – *фруктові, дикорослі*) за тематичними блоками (лексичними темами) закріплення вміння добирати частини до цілого (метелик – *крила, вусики, лапки, голова, тулуб*).

3. Збагачення словника іменниками на позначення осіб за характерною ознакою зокрема із негативним відтінком (*стрибайло, щебетун, плаксун, мовчун, вітрисько, чудовисько*).
4. Закріплення у словнику іменників на позначення абстрактних понять часу і простору взаємин між людьми.
5. Збагачення словника іменниками, які мають лише форму однини (*космос, спорт, природа, радість, сум*) або множини (*окуляри, граблі*).
6. Збагачення словника з складними іменниками, зокрема й зі з'єднувальних голосними (*первОцвіт мечОносець звірОбій підсніжник великдень гори цвіт молокозавод зоопарк Лисичка-Сестричка Вовк-Панібрат*).
7. Активізація та закріплення в словнику прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, манери поведінки людей, тварин, ознак, якостей, властивостей предметів.
8. Збагачення словника якісними відносними і присвійними прикметниками за тематичними блоками (лексичними темами).
9. Закріплення в активному словнику прикметників вищого і найвищого ступенів порівняння (*теплий, тепліший, найтепліший; яскравий, яскравіший, найяскравіший*).
10. Збагачення словника з складними прикметниками (*білОбокий жовтОгрудий довгОногий гострОзубий темно-синій блідо-рожевий*).
11. Закріплення у словнику прикметників з не повнотою ознаки якості (темний – *темнуватий*, теплий – *теплуватий*).
12. Закріплення у мовленні дієслів утворених від звуконаслідувальні слів.
13. Закріплення у мовленні дієслів що означають самостійні дії дитини з предметами та без них у тому числі зворотніх (*святкувати, доглядати, зустрічати, копати, садити, дивитися*).
14. Закріплення в активному словнику прислівників на позначення місця часу стану природи настрої людини способу дії та прислівників вищого і найвищого ступенів порівняння.

15. Ознайомлення з варіативністю наголосу окремих прислівників (*босОніж – босонІж, гАряче – гарячЕ, бАйдуже – байдУже*).
16. Закріплення вживання запасу синонімів (*господар – хазяїн, магазин – крамниця, дім – будинок, трудолюбива – працелюбний, піклуватися – турбуватися, трудитися – працювати, рахувати – лічити, розквітати – розквітати*) антоніми (*свято – будень, світло – темнота, весна – осінь, рідний – чужий, багатий – бідний, блідий – рум'яний, посваритися – помиритися*).
17. Подальше ознайомлення з багатозначними словами земля (*грунт*) Земля (*планета*) ключ (*пташиний*) ключ (*від замка*) півники (*квіти*) півники (*птахи*).
18. Забезпечення до вільного використання у мовленні синонімів антонімів.
19. Закріплення правильного вживання особових присвійних означальних займенників.
20. Закріплення правильного вживання кількісних порядкових із збірних числівників навчання вживання в мовленні числівника пара (*пара – рукавиць, пара – чобіт*).
21. Активізація у мовленні слів у значенні яких багато спільного (*писанка – крашанка, доглядати – піклуватися – турбуватися, лист – листівка, метелик – бабка*).
22. Збагачення словника з спільнокореновими словами (*весна – веснонька, весняний, веснянка*).
23. Вправлення в добирання прикметників до іменників і навпаки дієслів до іменників і навпаки.
24. Вправлення у вживанні слів утворених суфіксальним і префіксальним способами (*ішов – вийшов – зайшов – перейшов – підійшов – відійшов*).
25. Розвиток чуттєвості до образного слова стимулювання вживання образних висловів (*сонце прокинулася, квітка вмилися росою, весна-красна*).

26. Збагачення мовлення порівняльними зворотами (*очі, як намисто; чорний як ніч; хитрий, як лис*).

27. Закріплення вміння оперувати вміннями «слово» та «наголос» [26].

Після визначення головних критеріїв на якому надалі будуватиметься наша методика, ми визначились і розробили конспекти логопедичних занять. Нижче буде подано приклад заняття з елементами казки, решта занять будуть подані у Додаток А.

Опорний конспект з методикою викладання народної казки на березень

Тема тижня: «Взаємини в родині»

Тема заняття: Стосунки у родині

Мета: ознайомити дітей з народною татарською казкою «Три доньки», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Сім'я»; вправляти в утворенні зменшувально-пестливих форм іменників; розвивати пам'ять, увагу; виховувати повагу та любов до сім'ї.

Матеріал – казка «Три доньки», зображення героїв казки, папка «Сім'я».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Відгадування загадки

«Мама, тато, брат і я –

Разом ми одна... (Сім'я)» [36].

Питання дітям:

- що для Вас означає сім'я?
- охарактеризуйте свою сім'ю.

Дидактична гра «Назви лагідно»

Виконання: діти повинні назвати лагідні слова за малюнком. (Використовується папка «Сім'я»).

Основна частина

Читання казки «Три доньки»

«То була собі колись одна жінка. І мала вона три доньки. Багато доводилося працювати тій жінці, щоби їй одягти, і взути, і прогудувати своїх доньок.

А дівчата гарними зростали. І повиростали, та такі гарні, що їй не скажіть – одна красива, а друга вродлива, а третя, як зоря. Повиходили всі вони заміж, роз'їхалися по різних селах, і зосталася мати сама-самісінька.

Минув рік, а за ним і другий, і третій.

І от сталося так, що мати захворіла. Покликала вона білку-вивірку, що жила в лісі неподалік, та їй просить:

– Вивірко-білице, поклич-но до мене доньок моїх! Білка тут же побігла виконувати прохання.

Прибігла вона до старшої доньки, постукала в шибку,

– Ой, – сказала старша, вислухавши вивірку. – Я б одразу до мами побігла, так треба ж осьде тази чистити.

І справді – вона якраз тази чистила.

– Ах, так, – розгнівалася білка, – ну, так і сиди з ними довіку!

Тільки-но вона так сказала, як тієї тази – дзень! – та їй приросли один до одного з обох боків старшої доньки – і стала вона черепахою.

А вивірка-білиця помчала тим часом до середульшої. Так і так, каже, занедужала твоя мати.

– Ой, побігла б я оце до мами, та ось полотно тчу, а незабаром ярмарок – треба поспіти.

І справді – вона якраз за верстатом сиділа.

– Ах, так, – розсердилася білка, – ну, тоді все своє життя тільки їй роби, що тчи.

Тільки-но так сказала, як середульша тут же павуком стала.

А вивірка-білиця тим часом – до найменшої. Постукала їй у шибку, а та саме хліб учиняла. Як почула вона, що мама занедужала, – як була, так і побігла; руки в тісті, а вона на те й не зважає – до матері поспішав.

– Добра в тебе душа, – мовила білка – Так хай же й люди завше по-доброму до тебе будуть. Живи, зіронько, щасливою, і нехай люди од тебе щасливими стають! І люди тебе любитимуть і все добре, що ти зробиш, повік-віку не забудуть.

Так воно і сталося» [14].

Фізкультхвилинка

«Буратіно»

*Буратіно наш проснувся,
Гарно-гарно потягнувся
Раз – нагнувся, два – нагнувся.
Три-чотири – потягнувся,
Руки в сторони розвів,
Мабуть ключик загубив.
А щоб ключик той дістати,
Треба навшипиньки стати [55].*

Бесіда «Обговорення казки»

- якої національності ця казка? (*татарська*);
- як називається казка? (*Три доньки*);
- назвіть головних героїв? (*Мати, сестри, білка*);
- кого відправила мати, щоб попередити своїх доньок про хворобу? (*білку*);
- на кого перетворилась старша та середня сестра? (*старша – черепахою, середня – павуком*);
- як потрібно ставитися до похилих людей? (*відповідь дітей*);
- чи потрібно допомагати хворій людині? Чому? (*відповідь дітей*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Заклучна частина

Висновки заняття

- про кого ми відгадували загадку?
- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Щодо підбору народних казок, які ми використовували під час занять, ми дивились у додатках дошкільної програми. Де для кожного вікового періоду була перерахована література, яку можна викладати дітям.

Нижче поданий перелік літературних творів для вікової групи старшого дошкільного віку взято з програми «Я у Світі».

Народні казки: «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», «Пан Коцький», «Соломяний бичок», «Мудра дівчина», «Закопане золото», «Хліб і золото», «Дідова дочка і бабина дочка», «Івасик-Телесик», «Котигорошок», «Кирило Кожумяка», «Царівна-жаба», «Язиката-Хвеська», «Снігуронька» (російська), «Сетричка Оленка і братик Іванко» (російська), «Три доньки» (татарська), «Хавеле» (єврейська), «Легкий хліб» (білоруська) [1].

Сам процес програми відбувався на основі графіку роботи логопеда, не відхиляючись від нього. Щодо кількості занять на тиждень то відштовхуючись від корекційної програми за редакцією І.Кравцова та Л.Стахова то для дітей з ЗНМ дозволяється проводити 3 групових занять на тиждень. Кожне заняття має свій вид роботи, одне – на зв'язне мовлення, друге – на лексику і граматику і третє – на фонетико-фонематичну систему.

І тому загальна кількість проведених нами заняття – 11 (один раз на тиждень).

Ще один цікавий момент, що у групі «Світлячок» є такий вид виховної роботи, як логопедична година, де вихователі виконують завдання, які задавав логопед. І в деяких моментах з дозволу логопеда, ми давали завдання з

елементами казки вихователям де вони їх виконували з дітьми. Це були прості завдання для закріплення матеріалу. Наприклад:

- «Розкажи, який тобі персонаж запам'ятався з казки Пан Коцький?»;
- «Опиши одного героя з різних казок, які ти вивчав»;
- «Ким ти себе асоціюєш з героїв казок?».

Завдяки таким годинам логопедичним нам вдавалось, більш розвивати дитину, як в лексичному плані, так і в граматичному.

3.3. Аналіз результатів ефективності формувального етапу експерименту.

Після проведення експериментальної методики де впроваджували народну казку, як засіб збагачення лексики для дітей з ЗНМ показали нам наступні результати на підсумковій бесіді з дітьми, які входили у наш експеримент. Нагадуємо, група складалась з десяти дітей у яких був загальний недорозвиток мовлення різного рівня. Дану групу поділили на дві підгрупи куди входили по 5 дітей – група порівняння (ГП) таблиця 3.1., та основна група (ОГ) таблиця 3.2. де впроваджувалась народна казка, як елемент у заняття.

Таблиця 3.1.

Список дітей ГП

№	Ім'я і П.	Вік	Висновок
1	Данил Д.	6 років	ЗНМ III рівня
2	Ксенія Р.	6 років	ЗНМ III рівня
3	Тимур Ф.	6 років	ЗНМ III рівня
4	Тимофій Л.	6 років	ЗНМ III рівня
5	Максим А.	5 років	ЗНМ III рівня

Таблиця 3.2.

Список дітей ОГ

№	Ім'я і П.	Вік	Висновок
1	Тимур С.	5 років	ЗНМ III рівня
2	Максим С.	5 років	ЗНМ II рівня (сенсорна алалія)
3	Максим К.	5 років	ЗНМ III рівня
4	Давид Г.	6 років	ЗНМ III рівня
5	Матвій Л.	6 років	ЗНМ III рівня

Після розподілення на підгрупи, ми приступили до другого етапу роботи – це проведення занять з елементами народної казки. Заняття йшли протягом трьох місяців (березень, квітень, травень), один раз на тиждень. Кількість занять було проведено – 11.

Після викладу повного курсу методики, ми повторно провели контрольне обстеження дітей обох груп. Під час бесіди знов застосовували ті самі завдання, які застосовувались на первинному обстеженні. Кількість не змінювалась (14 завдань), які були описані у II розділі. Результати показані у таблицях 3.3. (ГП) і 3.4. (ОГ).

Умовні позначення та оцінки

+ – виконав(ла) – 2 бали

/ – більш–менш – 1 бал

-- не виконав(ла) – 0 балів

Таблиця 3.3.

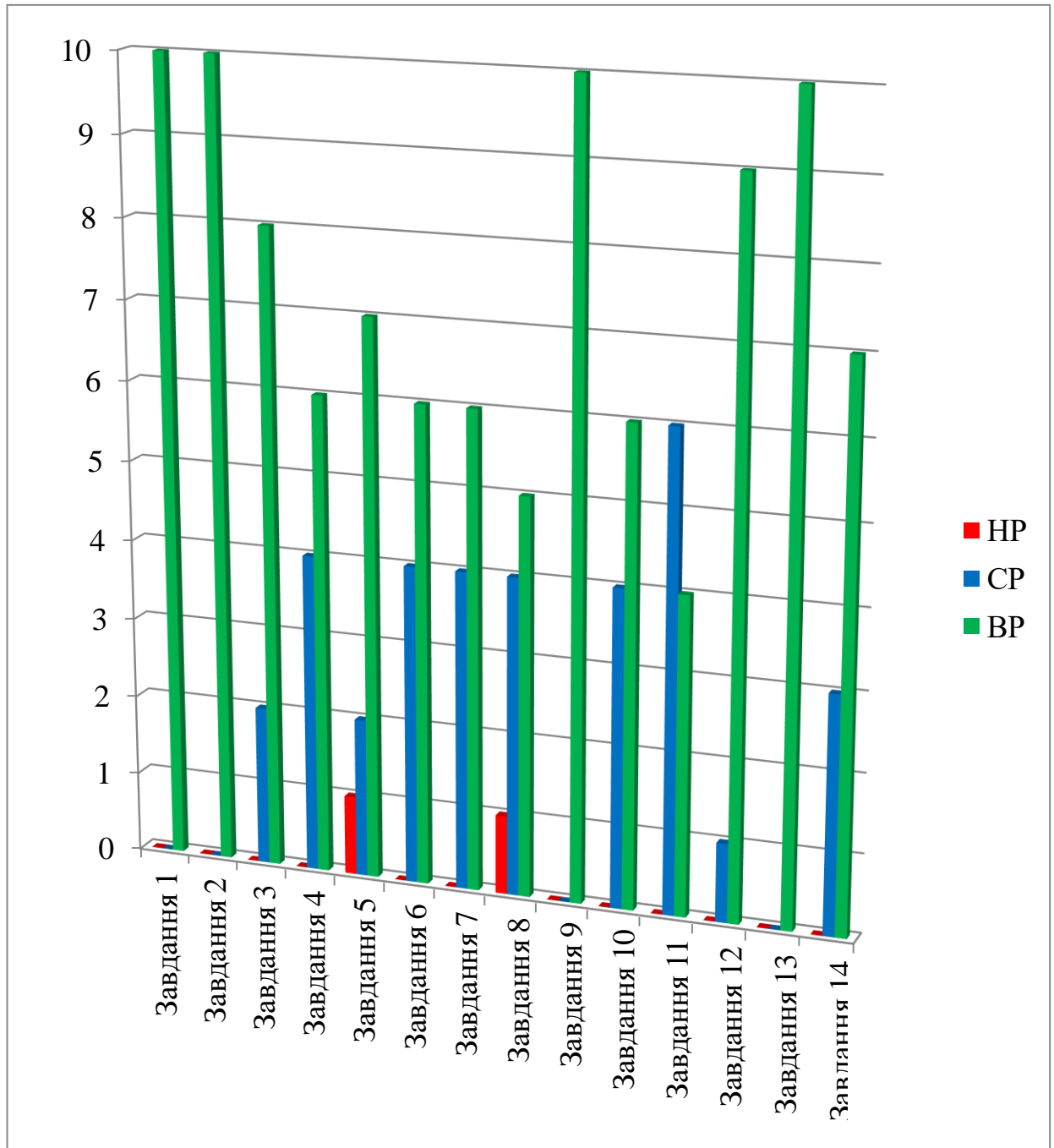
Виконання завдань ГП після контрольного обстеження

№	Ім'я і П.	Вік	Завдання													
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Тимур С.	6 р.	+	+	+	+	+	/	+	+	+	/	+	+	+	+
2	Ксенія Р.	6 р.	+	+	+	+	+	/	+	+	+	/	/	+	+	+
3	Тимур Ф.	6 р.	+	+	+	/	+	+	/	/	+	+	/	+	+	/
4	Тимофій Л.	6 р.	+	+	+	/	+	+	+	/	+	+	/	+	+	/
5	Максим А.	5 р.	+	+	/	/	/	+	/	+	+	+	/	/	+	+

Таблиця 3.4.

Виконання завдань ОГ після контрольного обстеження

№	Ім'я і П.	Вік	Завдання													
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Данил Д.	6 р.	+	+	+	+	+	+	+	/	+	+	+	+	+	+
2	Максим С.	6 р.	+	+	/	/	-	+	/	-	+	+	/	/	+	/
3	Максим К.	6 р.	+	+	+	+	/	+	/	/	+	+	/	+	+	+
4	Давид Г.	6 р.	+	+	+	+	+	/	+	+	+	/	+	+	+	+
5	Матвій Л.	6 р.	+	+	+	+	+	/	+	+	+	/	+	+	+	+

Рис 3.1. Виконання завдань дітей на контрольному обстеженні

У таблиці 3.5. представлені порівняльні показники виконання завдань дітей до проведення експериментальної програми та після. І показники показують що рівень високого виконання збільшився на 14%, тоді, як середній знизився на 9,5%, низький – 4,5%. Більшість результати покращилися за

допомогою ОГ, де показники підвищилися на багато відсотків, ці показники будуть представлені у таблицях 3.7. і 3.6.

Таблиця 3.5.

Порівняльні результати виконань завдань дітей до та після проведення експериментальної методики

Рівень	До	Після
Високий	60%	74%
Середній	34%	24,5%
Низький	6%	1,5%

Таблиця 3.6.

Сума балів ГП до та після проведення експериментальної методики

№	ПІБ дитини	Вік	Сума балів до експеримент. навч.	Рівень	Сума балів після експеримент. навч.	Рівень	Зміни у %
1	Тимур С.	6 р.	20	СР	22	ВР	10%
2	Ксенія Р.	7 р.	25	ВР	25	ВР	0%
3	Тимур Ф.	6 р.	23	ВР	23	ВР	0%
4	Тимофій Л.	6 р.	21	СР	23	ВР	9%
5	Максим А.	5 р.	19	СР	21	СР	10%

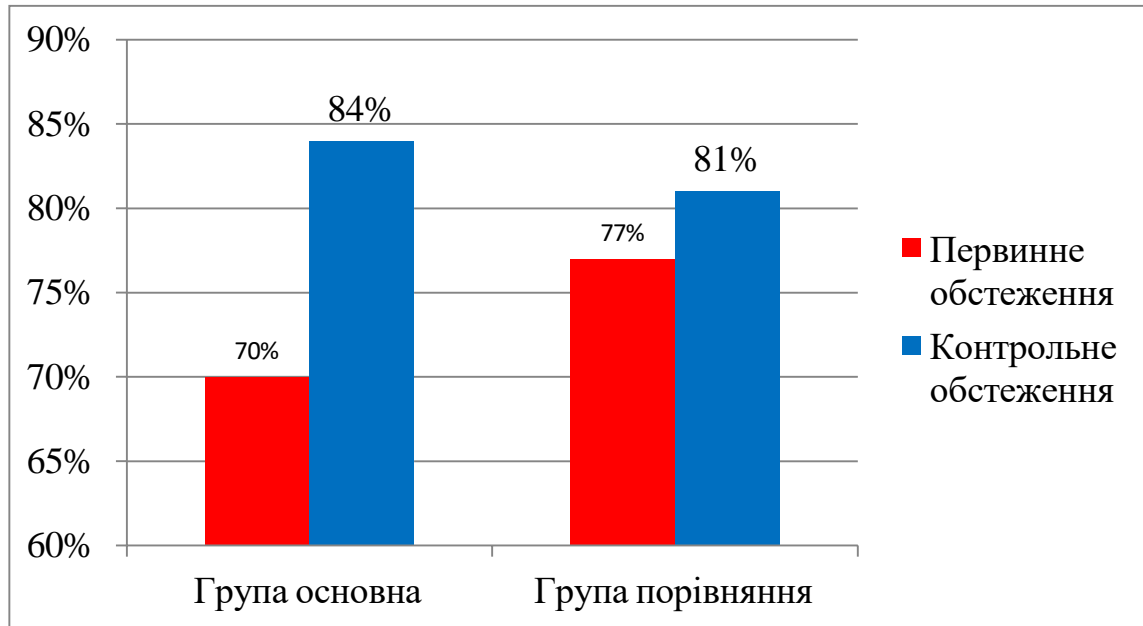
Таблиця 3.7.

Сума балів ОГ до та після проведення експериментальної методики

№	ПІБ дитини	Вік	Сума балів до експеримент. навч.	Рівень	Сума балів після експеримент. навч.	Рівень	Зміни у %
1	Данил Д.	7 р.	23	ВР	27	ВР	17%
2	Максим С.	6 р.	14	СР	18	СР	28%
3	Максим К.	6 р.	18	СР	22	ВР	22%
4	Давид Г.	6 р.	22	ВР	26	ВР	18%
5	Матвій Л.	6 р.	21	СР	25	ВР	19%

Вище подані таблиці показали результати кожної дитини до та після контрольного обстеження, і де видно в останній колонці «Зміни у %», наскільки змінився рівень лексики у дитини.

Щоб точно, робити підсумки, нижче подана рисунок 3.2., де ми порівнювали сумарну кількість балів обох груп до та після обстеження. І результати показують у ГП (кількість дітей 5) при первинному обстеженні, сума балів було 108 (у відсотках – 77%), в ОГ – 98 балів (у відсотках 70%). Після проведення другого і третього етапу роботи (проведення експериментальної методики й контрольного обстеження) показало, рівень лексики по балах у ГП стало 114 (у відсотках 81%), а в ОГ – 118 (у відсотках – 84%).

Рисунок 3.2. Порівняльний аналіз показників стану лексики дітей із ЗНМ до та після експериментального навчання

Отже, результати показали, що застосування казки на логопедичних заняттях підняло рівень лексики на 20% в експериментальній групі де впроваджувалась народна казка, а щодо другої групи – групи порівняння (ГП) то там відсоток піднявся лише на 5%.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

У третьому розділі ми представляли експериментальну методику для збільшення лексики за допомогою народної казки для дітей з загальним недорозвитком мовлення. Для створення всього процесу ми опиралися на дві програми за якими працювала група «Світлячок» ЗДО №3 «Калинка» – це базова програма «Я у Світі», інша корекційна за редакцією І.Кравцова, Л.Стахова [1, 26].

Ці два компоненти дали нам створити нашу експериментальну методику, яка складається з:

- ✓ перспективного плану;
- ✓ завдання на розвиток словникового запасу для певного віку;
- ✓ література для вікової категорії (дозволена Міністерством освіти та науки України);
- ✓ опорні конспекти.

Час проведення цього дослідження три місяці (березень, квітень, травень). За цей час ми пройшли повний курс нашої програми. Кількість проведених занять 11 (одне заняття на тиждень), дотримуючись корекційної програми де вказано кількість проведення групових занять і їхній вид. Програма корекційна для дітей старшого дошкільного віку дозволяє 3 групових на тиждень, звертаючи увагу на те, що заняття бувають різного виду, тобто одне проводиться на фонетико-фонематичний розвиток, друге на лексику і граматику, третє – зв'язне мовлення та інше. Звичайно ми спиралися на графік роботи логопеда, щоб не відхиляючись від процесу навчання.

Після викладу повного курсу методики, ми знов провели контрольну бесіду, використовуючи ті самі завдання, що були на первинному обстеженні. Результати показали – виконання чотирнадцяти завдань на високому рівні діти під час первинної бесіди виконали на 60%, а після повторного обстеження збільшилося на 14% (74%). Середній рівень на початку показував 34%, а потім

показник зменшився на 9,5%, (24,5%) і низький рівень також знизився на 4,5% (з 6% до 1,5%), що є непоганим результатом.

Щодо стану лексики, то у групі порівняння (де проводились звичайні логопедичні заняття) рівень лексики збільшився лише на 5%, а ось у групі основній (де ми проводили заняття з елементами народної казки) стан покращився аж на 20%, що є гарним результатом.

Отже, дивлячись на показники то можна зробити такий висновок, що народна казка допомогла дітям підвищити свій словниковий запас.

ВИСНОВКИ

За весь час написання цієї наукової роботи можна зробити наступні висновки:

Опрацьовано та здійснений аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури по даній темі наукової роботи, а саме:

- характеристика лексики дітей з нормотиповим розвитком передшкільного віку;
- характеристика лексики та її особливості у дітей з ЗНМ;
- висвітлення поняття народної казки, та особливості її застосування;
- проведення первинної діагностики (на основі трьох методик Г.Блінової, А.Малярчук, Л.Федорович) на стан лексики у дітей з ЗНМ перед застосуванням нашої експериментальної методики з елементами народної казки;
- висвітлення та опис експериментальної методики, де було вказано мета, завдання, принципи та структура. Більш детально було описано саму структуру методики де описували перспективний план групи, план за корекційною програмою, опорний конспект заняття де застосовується народна казка, і дозволена література – список казок, які можна викладати дітям той чи іншої віковій групі.

Після проведення двох етапів роботи (первинне обстеження та виклад експериментальної методики), було проведено повторне (контрольне) обстеження дітей. Контрольна бесіда складалась з тих самих завдань, які діти проходили на первинному обстеженні. Аналіз результатів показав до проведення експериментальної методики група порівняльна та основна група у них був майже однаковий відсоток лексики у групи порівняння – 77%, основної групи – 70%. Після, трьох місячної роботи (березень, квітень, травень) де нами було розроблено експериментальну методику з елементами народної казки, результати показали наступне. У групи порівняння (де заняття проводились у

звичайному режимі) відсоток лексики став 81%, а в основній групі (заняття проводились з елементами народної казки) там показник став – 84%.

Один ще з моментів, який хотілось виділити, що за час проведення цього дослідження на контрольній бесіді діти, які працювали за експериментальною методикою з елементами народної казки, показали результати гарні не тільки по стану словника, а й по своєму вихованню. Тобто діти показували ті манери, як добро, допомога один одному, застосування образних висловів та інші таких якостей, які могла б навчити саме народна казка.

Отже, використання казки є свої переваги та недоліки. Переваги:

- + використання казки є гарний спосіб не лише для збільшення словника у дітей, а й для загального виховання;
- + народну казку можна використовувати у різних видах вправ;
- + під час занять дітям подобається поринати у світ дитинства, незважаючи нінащо.

Недоліки:

- підготовка до занять займає багато часу до якісної підготовки, а саме підбір наочного і усного матеріалу;
- деякі казки, які навіть одобрені Міністерством освіти та науки України бувають завеликі, що не вкладається у час проведення заняття, що приходится розділяти казку на дві частини;
- деякі слова, які представлені у тексті мають стару назву, що потрібно приділяти декілька хвилин на пояснення цього терміну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція) : у 2ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи років). Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
2. Бадер В.І. Розвиток інтонаційних умінь молодших школярів при опрацюванні казки. №7. Київ : Поч. шк., 1977. 44-48 с.
3. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини : в 2 ч.. Київ : Благовіст, 2001. 215 с.
4. Богущ А.М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. заклд., частина I та II. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
5. Богущ А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
6. Бутон Ш.П. Развитие речи : книга. М. : Прогресс, 1994. 113 с.
7. Введенская Л.А. Основные задачи совместной работы музыкального руководителя и учителя-логопеда URL: https://studopedia.su/16_49640_dativiznachennya-znm-u-ditey-ta-oharakterizuvati-yogo-rivni.html (дата звернення 24.08.2021).
8. Веселі фізкультхвилинки : Дошкільний підрозділ Запорізького навчально-виховного комплексу №19 URL: <http://do2.school19.zp.ua/2017/11/14/veseli-fizkulthvylynky/> (дата звернення: 17.11.2021).
9. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
10. Вікіпедія Вільна енциклопедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0> (дата звернення 28.09.2021).

11. Вікові особливості дітей 5 – 6 років (старша група) : Маленькая страна URL: <http://smallcountry.com.ua/news/v%D1%96kov%D1%96-osoblivost%D1%96-d%D1%96tei-5-6-rok%D1%96v-zhittya> (дата звернення: 16.11.2021).
12. Волкова Л.С. Логопедия : учебник для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений 5-е изд., перераб. и доп. М. : гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2006. 703 с.
13. Глумецька Л.Л. Короткий тлумачний словник української мови : словник. Київ : Рад.шк., 1978. 296 с.
14. Глухов В.П. Основы психолінгвістики. М., 2005. 234 с.
15. Гордінок Н.В. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами : №3-4. Тернопіль : Мандрівець, 2000. 75-78 с.
16. Городенко Є.І. Казка мудрістю багата : урок позакласного читання в 4 класі. №4. Харків : Початкова школа, 2004. 54-55 с.
17. Добра казка URL: <https://dobra-kazka.in.ua/>
18. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб.. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
19. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Чернігів, 2003. 528 с.
20. Зайчик і весна : Наша казка URL: https://nashakazka.org.ua/poltavschini/zaychik_i_vesna.html (дата звернення: 08.11.2021).
21. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству : теория и практика сказкотерапии. СПб., 1998. 156 с.
22. Іщенко Л.В. Казка як засіб розвитку мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку : психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Умань : Софія, 2008. 64-69 с.
23. Казки українські народні : книга. Харків : Талант, 2014. 224 с.
24. Коваленко Л.Т. Українська література, 5 кл. : підруч. для закладів середньої освіти вид. 2-ге, доопр. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 256 с.

- 25.Ковбасенко Ю.І., Ковбасенко Л.В. Зарубіжна література: підрч. для 5-го кл. Київ : Грамота, 2005. 296 с.
- 26.Кравцова І.В., Стахова Л.Л. Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення : програма. Тернопіль : Мандрівець, 2019. 80 с.
- 27.Крупчан С.О. Книга Про козу-дерезу і всіх-всіх-всіх. Народні казки про тварин : книга. Київ : Рідна мова, 2019. 48 с.
- 28.Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
- 29.Лалаева Р.И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников формирование лексики и грамматического строя. М. : СПб., 2001. 121 с.
- 30.Ланцюженко З.М. Веселі руханки : книга. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. 80 с.
- 31.Логопе#Дія URL: <https://logopedia.com.ua/lohopedychnyy-dovidnyk/znm/> (дата звернення 24.08.2021).
- 32.Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей : дидактичний матеріал. Київ : Літера, 2002. 103 с.
- 33.Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студентів пед. ВНЗ : спец. «Корекційна освіта (логопедія)». 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Слово, 2015. 307 с.
- 34.Мовчан М.Н. Робота з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) : Клуб професійних логопедів URL: http://logopedu.com.ua/article/142_Robota_z_doshkilnikami_iz_zagalnim_nedorozvitkom_movlennya_ZNM/. (дата звернення 24.08.2021).
- 35.Могильова Н.М. Загальне недорозвинення мовлення : теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник / уклад.. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 123 с.

36. Моця К.О. Загадки про сім'ю для дітей з відповідями. Загадки про членів сім'ї : Mykniga. com. ua Біографії, вірші, книги і багато іншого! URL: <https://mykniga.com.ua/poradi/zagadki-pro-simyu-dlya-ditej-z-vidpovidyami-zagadki-pro-chleniv-simi.html> (дата звернення: 05.11.2021).
37. Особливості методів навчання : Studentam.net.ua Курсові та дипломні роботи URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3619/97/#:~:text> (дата звернення: 24.08.2021).
38. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 431 с.
39. Павелків Р.В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 468 с.
40. Паронова В.І. 1400 загадок для дітей : книга. Тернопіль : Богдан, 2006. 196 с.
41. Савчин М.В., Василенко Л.В. Вікова психологія : навч. посіб.. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
42. Смирних С.П. Нарушения речи. Причины и ранняя коррекция. М. : Просвещение, 1990. 174 с.
43. Соботович Е.Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования : Київ. : ІЗМН, 1997. 44 с.
44. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. № 2. Київ : Дефектологія, 2003. 2-7 с.
45. Соботович Є.Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць : вип.2. Київ : Актуальна освіта, 2005. 3-17 с.
46. Сухомлинський В.О. Кращі казки та оповідання : книга. Харків : Белкаркнига, 2019. 80 с.
47. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям : книга. Київ : Радянська школа, 1977. 341 с.

48. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.
49. Федорович Л.О. Логопедичний альбом : навч. наоч. посіб. вид. 2-ге, перероб. та допов. Запоріжжя : ЛПКС, 2014. 143 с.
50. Федорців О.Є., Волянська Л.А. Педіатрія з оцінкою результатів досліджень : навч. посіб. для студентів вищ. мед. навч. закл. I-III рівнів акредитації. Тернопіль : ТДМУ : Укрмедкнига, 2015. 347 с.
51. Филичева Т.Б., Чевелева Н.А., Чиркина Г.В. и др. Основы логопеди : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)». М. : Просвещение, 1989. 223 с.
52. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи. М. : Айрис-пресс, 1991. 44 с.
53. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста : практическое пособие 4-е изд. М. : Айрис пресс, 2007. 209 с.
54. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. М. : Айрис-пресс, 2008. 224 с.
55. Фізкультхвилинки для дітей дошкільного віку : Педрада портал освітян
URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2110-fzkulthvilinki-dlya-dtey-doshklnogo-vku> (дата звернення: 09.11.2021).
56. Фізкультхвилинки для заняття з логіко-математичного розвитку : «Журавлик» Заклад дошкільної освіти №39 комбінованого типу Ужгородської міської ради Закарпатської обл. URL: <http://zhuravlyk.uz.ua/organizaciya-zhittyediyalnosti-ditej-v-dnz/fizichnij-rozvitok/fizkulturno-ozdorovchi-zaxodi/fizkultxvilinki/> (дата звернення: 17.11.2021).

57. Фіцула М.М. Педагогіка. навч. посіб. для студ. вищ. пед. заклад. освт.. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
58. Франко І.Я. Коли ще звірі говорили : книга. Тернопіль : Богдан, 2014. 180 с.
59. Фролова Т.В., Терещенкова І.І., Сіняєва І.Р., Барчан Г.С. Періоди дитячого віку. Новонароджена дитина : методичні вказівки для підготовки до практичних занять для студентів 3 курсу медичних факультетів. Харків, 32 с.
60. Хліб і золото : Українські традиції URL: <https://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/lehendy/1296-legenda-pro-khlib-ta-korolia-danyla> (дата звернення: 17.11.2021).
61. Швайка Л.А., Шевцова О.А. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі» : навч. вид.. Харків : вид. група «Основа», 2010. 399 с.
62. Як діти сонце визволили : Казкар URL: http://kazkar.info/ua/yak_d_ti_sontse_vizvolili/ (дата звернення: 09.11.2021).
63. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь : энциклопедия. М. : Сов., 1990. 636 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспекти занять для дітей старшого дошкільного віку на збагачення лексики засобом народної казки.

Березень

Тема тижня: «Урятуй себе сам»

Тема заняття: Ситуації у житті

Мета: ознайомити дітей з авторською казкою Л.Українки «Біда навчить», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Життєві ситуації»; активізація та закріплення в словнику прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, манери поведінки тварин; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – мультфільм 1970 року «Біда навчить» за мотивами казки Л.Українки, папка «Небезпечні ситуації».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Дидактична гра «Назви, що тут не вірно»

Виконання: діти повинні описати малюнок, сказати, що не так на малюнку і назвати правильну відповідь (*Використовується папка «Небезпечні ситуації»*).

Знайомство з авторкою казки Леся Українка

Цікаві факти для дітей про авторку:

- справжнє ім'я Лесі Українки – Лариса Петрівна Косач-Квітка;
- читати навчилась вона в 4 роки, в 5 – почала писати драматичні твори, а у 9 – написала перший вірш «Надія»;

- сама вивчила понад 10 мов – європейські та слов'янські мови (французьку, німецьку, італійську, англійську, польську, болгарську, латину, грецьку та ін.).

Основна частина

Перегляд мультфільму «Біда навчить» за мотивами казки Л.Українки.

Фізкультхвилинка

«Буратіно»

Буратіно потягнувся,
Раз – нагнувся, два – нагнувся,
Руки в сторону розвів –
Мабуть, ключик загубив.
А щоб ключик відшукати,
Треба нам навшипінки встати.

Бесіда «Обговорення казки»

- хто написав цю казку? (*Леся Українка*);
- як називається казка? (*Біда навчить*);
- назвіть героїв казки? (*горобчик, курка, зозуля, журавель, сова*);
- чи врятував себе горобчик від голоду? (*так*). Яким чином? (*навчився горобчик розуму*)
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Заключна частина

Висновки заняття

- з яким автором казки знайомились на занятті?
- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви дивились?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Березень

Тема тижня: «Веснонька – весна»

Тема заняття: Прийшла весна

Мета: ознайомити з українською народною казкою «Зайчик і весна», аналіз цієї казки, схарактеризувати пору року весна; розширювати словниковий запас, збагачення словника спільнокореневими словами; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Зайчик і весна», зображення по даній темі.

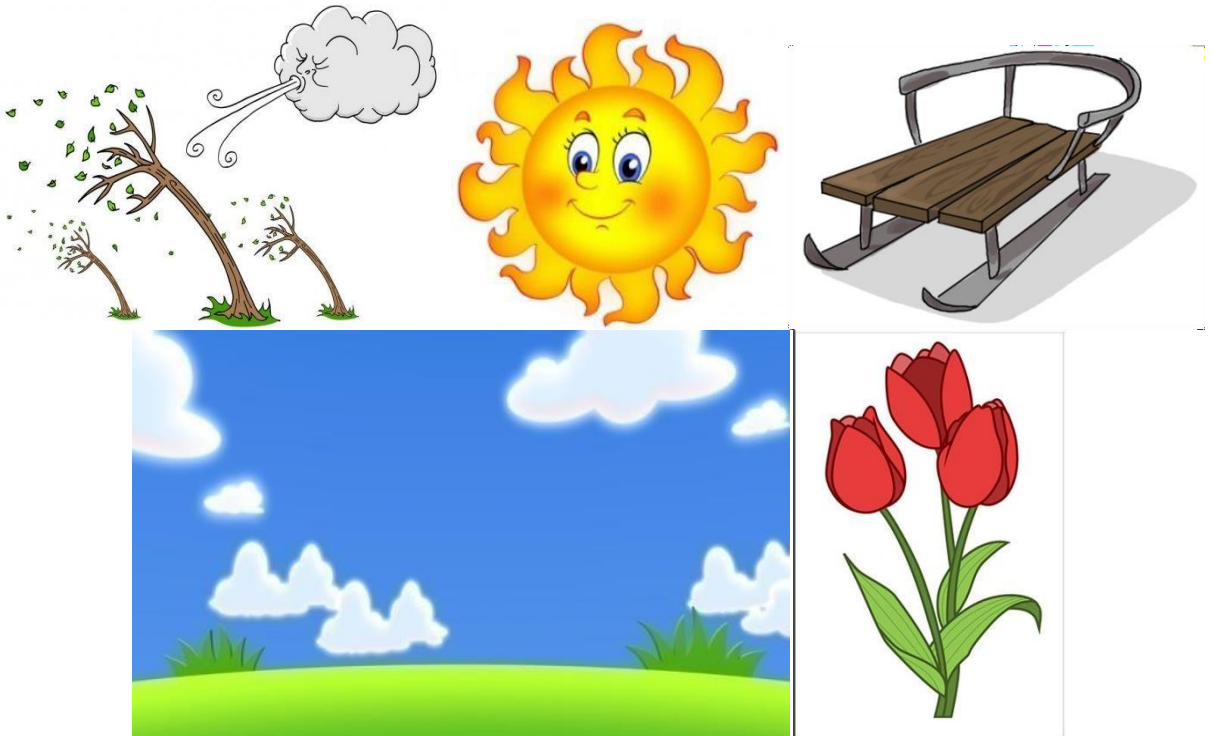
Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Розгадайте ребус

ВІДПОВІДЬ: Весна (Вітер, Сонце, Сани, Небо, Тюльпан)

Відгадування загадки

Влітку сіренький,
А взимку біленький,

Довгі вуха має,
Швидко стрибає. (Засць).

Основна частина

Читання казки «Зайчик і весна»

Був гарний, погожий день. Маленький зайчик сидів під кущиком і дивився на свій старенький кожушок.

– Ой горе мені, – плакав бідолашний, – сніг розстав, ніде заховатися, скрізь видно мій білий кожушок.

Ласкаве сонечко побачило заплакане зайченя, витерло йому промінчиком слізки і пообіцяло допомогти. Воно звернулося до весни. Уважно вислухала вона сонечко і вирушила на пошуки зайчика. Де проходила, там зеленіла трава, розквітали дерева, щебетали пташки. Усе раділо Весні-чарівниці.

Нещасне зайченятко, яке сиділо під кущиком на купці сірого снігу, раптом із жахом побачило, як останній сніг розтанув, і навколо нього розцвіли проліски. Тремтячий зайчик підвів голову і помітив дівчину незвичайної вроди. Вона була одягнена в шати з прекрасних квітів. Вітер грався її руським волоссям, а пташки співали для неї найкращих пісень.

– Ти хто?– зачаровано запитав зайчик.

– Я – весна, – лагідно відповіла дівчина,– сонечко розповідало про твою біду. Ось дивись. Це тобі.

Вона простягнула йому гарненький сірий кожушок.

– Дякую тобі, Весно! – закричав зайчик. – Тепер ніхто не побачить мене серед кущів!

Одягнувши нового кожушка, щасливий зайчик зник у лісі. А весна-чарівниця помандрувала далі, даруючи всім радість і втіху.

Фізкультхвилинка

«Буратіно»

Буратіно потягнувся,

Раз – нагнувся, два – нагнувся,

Руки в сторону розвів –
 Мабуть, ключик загубив.
 А щоб ключик відшукати,
 Треба нам навшпиньки встати.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Весна і зайчик*);
- чому плакав зайчик? (*бо він мав старенький кожушок*);
- хто дав зайчику новий кожушок? (*весна*);
- чому зайчик міняє своє хутро взимку та навесні? (*не бути більш заміченим для хижаків*).

Дидактична гра «Хто полює на зайчика»

Виконання: на дошці зображено малюнок зайця, кожній дитині роздається малюнок хижаків та друзів зайчика. Дитина повинна вирішити дана тварина зображена у неї в картці полює на зайця чи ні.

Заклучна частина

Висновки заняття

- з якою казкою ми ознайомились?
- про кого відгадували загадки?
- яку ми вивчали казку, про кого вона була?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Березень

Тема тижня: «Родинно – побутові звичаї»

Тема заняття: Українські професії в давнину

Мета: ознайомити дітей з білоруською народною казкою «Легкий хліб», аналіз цієї казки; розширити словниковий запас лексичною темою «Професії», ознайомити з деякими словами з давнини; розвивати пам'ять, увагу; зміцнювати інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Легкий хліб», папка «Професії».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Бесіда з дітьми на тему «Ким працюють Ваші батьки?»**Дидактична гра «Професії»**

Виконання: кожній дитині роздається по малюнку з професіями, після ознайомлення з малюнками, розкладаються додаткові малюнки, де кожна дитина повинна взяти відповідний малюнок до своєї професії. (Використовується папка «Професії»).

Основна частина**Читання казки «Легкий хліб»**

Косив у лузі косар. Стомився і сів під кущем відпочити. Узяв торбинку, розв'язав і заходився їсти.

Виходить з лісу голодний вовк. Бачить – косар під кущем сидить і щось їсть.

Надходить до нього вовк.

- Ти що їси, чоловіче?
- Хліб, – відказує косар.
- А смачний він?
- Ще б пак!
- Дай мені покуштувати.
- Будь ласка!

Одломив косар шматок хліба і дав вовкові.

Сподобався вовкові хліб. Він і каже:

- Хотів би я щодня хліб їсти, але де мені його брати? Порадь, чоловіче!
- Добре, – каже косар, – навчу тебе, де і як хліб брати.

І почав він учити вовка:

- Спершу треба землю зорати...

- Тоді й хліб буде?
- Ні, братику, стривай. Потім треба землю заборонувати...
- І можна хліб їсти?– замахав вовк хвостом.
- Що ти, зажди ще. Раніше жито посіяти...
- Тоді буде хліб?
- Ні ще. Дочекайся, доки жито зійде, холодну зиму перезимує, навесні виросте, потім закрасує, потім почне наливати зернятка, потім достигати...
- Ох, – зітхнув вовк, – дуже ж довго чекати. Але тепер я вже наїмся хліба досхочу!
- Де там наїсися! – перебиває косар. – Рано ще. Спершу достигле жито треба зжати, потім у снопи пов'язати, снопи ці в копи поставити. Вітер їх провіє, сонечко просушить, тоді вези їх на тік...
- І хліб їстиму?
- Який нетерплячий! Спершу треба снопи обмолотити, зерно в мішок зібрати, мішки до млина завезти та борошна намолоти...
- І все?
- Ні, не все. Борошно треба замісити у діжі й чекати, поки тісто підійде, тоді в гарячу піч садити.
- І спечеться хліб?
- Еге ж, спечеться хліб. Отоді й наїсися його, – скінчив косар науку.
- Задумався вовк, потім почухав лапою потилицю й каже:
- Ні, ця робота дуже марудна й тяжка. Краще порадь мені, чоловіче, як легше їжу добувати.
- Ну що ж, – каже косар, – якщо не хочеш важкого хліба їсти, пораджу тобі легкий. Йди на вигін, там кінь пасеться.
- Пішов вовк на вигін. Побачив коня.
- Коню, коню! Я тебе з'їм.
- Що ж, – каже кінь, – їж. Тільки спершу зніми з моїх ніг підкови, щоб не поламати тобі зуби об них.

– А й справді, – погодився вовк.

Нагнувся він підкови знімати, а кінь як ударить його копитом у зуби...

Перекинувся вовк і ну тікати.

Прибіг до річки. Бачить – на березі гуси пасуться. «Чи не з'їсти мені їх?»

– думає. Потім і каже:

– Гуси, гуси! Я вас з'їм.

– Що ж, – відказують гуси, – їж. Але спочатку зроби нам одну послугу перед смертю.

– Яку? – питає вовк.

– Поспівай нам, а ми послухаємо.

– Це можна. Співати я мастак.

Сів вовк і давай співати. А гуси крилами – мах, мах! Знялися й полетіли.

Провів вовк гусей очима і пішов далі ні з чим. Йде та й лає себе найгіршими словами: «Чи не дурень я, га? Нащо я погодився співати гусям? Ну, тепер кого не зустріну з'їм!» Тільки він так подумав, коли бачить – плентається дорогою старий дід. Вовк підбіг до нього.

– Діду, діду! Я тебе з'їм.

– Чого так квапитись! – каже дід. – Давай спершу табаки понюхаємо.

– А смачна вона?

– Спробуй, то знатимеш.

– Давай!

Вийняв дід із кишені капшук з табакою, сам понюхав і вовкові дав.

Як нюхнув вовк з усієї сили, то цілий капшук тютюну вдихнув у себе. А потім як почав чхати – на весь ліс... Нічого од сліз не бачить, усе чхає. Так із годину чхав, поки всю табаку не вичхав. Оглянувся потім, а діда й сліду нема.

Пішов вовк далі. Йде він, іде, коли бачить – на полі отара овець пасеться, а пастух спить. Нагледів вовк в отарі найбільшого барана, схопив його й каже:

– Баране, баране! Я тебе з'їм.

– Що ж, – каже баран, – така моя доля. Але щоб не мучитись мені довго та й тобі щоб не ламати зубів об мої старі кістки, стань краще онде край того видолинка і роззяв рота, а я зйду на пагорок, розженуся і сам ускочу тобі в рота.

– Спасибі за пораду, – сказав вовк. – Так і зробимо.

Став він край видолинка, роззявив рота і чекає. А баран вибіг на пагорок, розігнався та – трах! – рогами вовка в голову. Аж іскри посипалися в того з очей, світ йому затьмарився.

Очухався вовк, повертів головою та й гомонить сам до себе:

– Цікаво: з'їв я його чи ні?

А тим часом косар кінчив роботу та йде додому. Почув він вовкові слова і каже:

– З'їсти то не з'їв, а легкого хліба спробував.

Фізкультхвилинка

«Буратіно»

Буратіно потягнувся,

Раз - нагнувся, два - нагнувся,

Руки в сторону розвів -

Мабуть, ключик загубив.

А щоб ключик відшукати,

Треба нам навшпиньки встати.

Бесіда «Обговорення казки»

- якої національності ця казка? (*білоруська*);
- як називається казка? (*Легкий хліб*);
- назвіть головних героїв? (*вовк і косар*);
- що потрібно зробити, щоб куштувати хліб? (*зорати землю, посадити пшеницю, зібрати врожай, просушити жито, жито перетерти в борошно, замісити тісто, випікати*);
- які у вашій сім'ї традиції, звичаї? (*відповідь дітей*)

- що ви зрозуміли з цієї казки? (відповідь дітей).

Дидактична гра «Спечи хліб»

Виконання: кожній дитині роздається малюнки де зображено етап створення хлібу, діти повинні обговорити між собою, і по певному етапу виходити і складати ланцюг з малюнками, щоб спекти хліб.

Заключна частина

Висновки заняття

- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- про що розповідалось у казці?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Квітень

Тема тижня: «Дошкільнята – виховані малята»

Тема заняття: Що таке брехня та правда?

Мета: ознайомити дітей з українською народною казкою «Лисичка–сестричка і Вовк-панібрат», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Моральні якості людини», активізація та закріплення в словнику прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, манери поведінки тварин; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», зображення сюжетних малюнків з казки.

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Відгадування загадок

Серед звірів найхитріша

Їй на місці не сидиться
 Пишний хвіст – її краса.
 А звать її ...(*Лисиця*).
 Вдалині посеред ночі.
 Засвітились хижі очі.
 Від його пісень у звірів.

Морозець біжить по шкірі. (*Вовк*).

Основна частина

Читання казки «Лисичка-сестричка і Вовк-панебрат»

Як була собі лисичка та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка замерзла та й побігла в село вогню добувать, щоб витопити. Прибігає до одної баби та й каже:

– Здорові були, бабусю! З неділею... Позичте мені огню, я вам одслужу.
 – Добре, – каже, – лисичко-сестричко. Сідай погрійся трохи, поки я пиріжечки повибираю з печі!

А баба макові пиріжки пекла. От баба вибирає пиріжки та на столі кладе, щоб прохололи; а лисичка підгляділа та за пиріг, та з хати... Виїла мачок із середини, а туди напхала сміттячка, стулила та й біжить.

От біжить, а хлопці товар женуть до води.

– Здорові були, хлопці!
 – Здорова, лисичко-сестричко!
 – Проміняйте мені бичка-третячка на маковий пиріжок!
 – Добре, – кажуть.
 – Тільки, – каже, – тепер не їжте, а як я вибіжу з села, то тоді.

От помінялись. Лисичка за бичка – та в ліс... А хлопці до пиріжка – а там сміттячко.

От прибігла лисичка до своєї хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка – іде. Аж біжить вовк:

– Здорова, лисичко-сестричко!

- Здоров, вовчику-братику!
- Де ти взяла бичка-третячка і санки?
- Зробила собі!
- Підвези ж, – каже, – мене, лисичко-сестричко!
- Е, куди я тебе візьму? Ти мені й санки поламаєш!
- Ні, – каже, – я тільки одну ніжку положу.
- Ну, клади!

От од'їхали трохи, вовк і каже:

- Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!
- Е, вовчику-братику, ти мені й санки поламаєш!
- Ні, – каже, – не поламаю!
- Ну, клади!

Вовк і положив. Ідуть, їдуть, коли це щось – трісь.

- Е, вовчику-братику, ти мені вже й санки ламаєш!
- Ні лисичко-сестричко, то я орішок розкусив.
- Ну, гляди!

От їдуть...

- Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку! – каже вовк.
- Куди ти положиш? Ти мені санки поламаєш! Чим я тоді дровець привезу?
- Ні, – каже, – не поламаю.
- Ну, клади.

Вовк положив і третю ногу. Коли це – трісь!

- Ой лихо! – каже лисичка. – Йди собі геть, вовчику, – ти мені зовсім санки поламаєш.
- Ні, то я орішок розкусив!
- Дай же й мені!
- Нема, – каже, – останній!..

Їдуть собі та й їдуть; вовчик і каже:

- Сяду я зовсім, лисичко!

– Куди ти сядеш, вовчику-братику? І санки розламаєш!

– Я помаленьку, – каже.

– Ну, гляди!

От вовчик тільки що сів, а санки так і розпались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла та й каже:

– Піди ж, сякий-такий сину, дровець нарубай і на санки вирубай, і приволочи!

– Як же я, – каже вовчик, – вирубаю, коли я не знаю, якого дерева?

– Е, – сякий-такий сину! Як санчата ламать, так і знав, а дровець вирубать, то й ні!

Коришувала його, коришувала...

– Як увійдеш, – каже, – в ліс, то кажи: «Рубайся, дерево, й пряме, й криве! Рубайся, дерево, й пряме, й криве!»

Вовк і пішов.

От приходять в ліс та й каже:

– Рубайся, дерево, криве й криве!

Дерево й нарубалось. Таке корячкувате, що й на палицю не вибереш – не то на полозок! Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона, як подивилась, давай його знов батькувати..

– Ти, – каже, – сякий-такий сину, не так казав, як я тобі веліла!

– Ні, лисичко-сестричко, я, – каже, – стояв та все казав: «Рубайся, дерево, криве й криве!»

– Е, бісів сину, й того недотепний! Ну, сиди ж ти тут, – я сама піду нарубаю.

Та й пішла.

От сидить вовк сам собі – так їсти хочеться! Він думав-думав: «Давай, – каже, – з’їм бичка та й утечу!» От взяв проїв дірку у бичка, із середини все виїв, а туди горобців напустив і соломою заткнув, а сам – драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла...

– Гей, бичок-третячок!

Аж бичок не везе. Вона його батогом. Як ударила, а віхоть соломи й випав; а горобці – хррр!..

– А, сязкий-такий вовчик!.. Постій же, – каже, – я тобі згадаю!

Та й пішла..

Лягла на шляху та й лежить. Ідуть чумаки з рибою; вона притаїлась, мов нежива. Чумаки дивляться – аж лисиця:

– Візьмемо, – кажуть, – брати, та продамо – буде за що хоч погрітися!

Скинули її на останній віз та й Поїхали. Ідуть та й їдуть. А лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, та все кида по рибці на дорогу, все кида... От як накидала вже багато, тоді нишком і сама злізла. Чумаки ж поїхали собі далі, а вона позбирала рибку, сіла та й їсть.

Коли це біжить вовчик:

– Здорова була, лисичко-сестричко!

– Здоров, вовчику-братику!

– Що ти робиш, лисичко-сестричко?

– Рибу, – каже, – їм.

– Дай же й мені!

– Піди собі налови.

– Так як же я наловлю, коли я не вмію?

– Ну, як знаєш, а я не дам і кісточки!

– Так хоч навчи мене, як наловить.

А лисичка й дума: «Постій же! Ти мого бичка-третячка з'їв– я тепер тобі оддячу!»

– А так, – каже, – піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст та потихеньку води ним і приказуй: «Ловись, рибко, мала й велика! Ловись, рибко, мала й велика!» То вона й наловиться.

– Ну, спасибі за науку! – каже вовчик.

От прибігає вовчик до ополонки, устроїв в ополонку хвіст:

– Ловись, – каже, – рибко, мала й велика!

А лисичка з очерету:

- Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

А мороз надворі такий, що аж шкварчить! Вовчик хвостиком усе водить та:

- Ловись, рибко, мала й велика!

А лисичка:

- Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

Поки ловив вовчик рибу, поки хвіст так і прикипів в ополонці!.. Тоді лисичка в село:

- Ідіть, люди, вовка бить!

Люди як вискочать – з кочергами, з рогачами, із сокирами: вбили того вовка і пропав бідний! А лисичка й досі живе у своїй хатці.

Фізкультхвилинка

Я навшпиньки зараз стану,
Собі книжечку дістану.
Буду книжечку гортати
Та малюнки розглядати
А на них живуть чудові
Персонажі всі казкові.
Вовчик, Зайчик, Їжачок,
Рак, Солом'яний бичок,
Колобок, Сірко, Жар-птиця,
Мишка, Півник і Лисиця.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Лисичка-сестричка і Вовк-панебрат*);
- назвіть головних героїв? (*лисичка і вовк*);
- які дії робили наші герої у казці? (*ловили рибу, рубали дерева, обманювали людей*);
- чи виховано вели себе наші герої казки? Чому?

- Лисичка-сестричка робила гарні справи для людей та Вовка? Чому?
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Склади малюнки по послідовності»

Виконання: кожній дитині роздається малюнки де зображено один з моментів казки «Лисичка-сестричка і Вовк-панебрат», після огляду малюнків та роздумів, діти по черзі виставляють малюнки сюжету казки.

Заключна частина

Висновки заняття

- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- про, що розповідалось у казці?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Квітень

Тема тижня: «Пізнай себе пізнай інших»

Тема заняття: Пізнай себе пізнай інших

Мета: ознайомити дітей з українською народною казкою «Лисичка і Журавель», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Моральні якості людини», активізація та закріплення в словнику прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, манери поведінки тварин; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Лисичка і Журавель», зображення сюжетних малюнків з казки.

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Знайомство з автором казки Іван Франко

Цікаві факти для дітей про автора:

- За своє життя написав багато творів;
- Кожного року випускав по 5-6 книг;
- Знав 14 іноземних мов;
- Спочатку писав правою рукою, потім решту життя писав твори лівою рукою, бо права рука була недвижною.

Основна частина

Читання казки «Лисичка і Журавель»

Лисичка з Журавлем у велику приязнь зайшли, навіть десь покумалися. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості.

– Приходи, кумцю! Приходи, любочку! Чим хата багата, тим і погощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці та й поставила перед кумом.

– Живися, кумочку, не погордуй! Сама варила.

Журавель стук-стук дзьобом – нічого не спіймав.

А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама все не з'їла. А коли кашки не стало, вона й мовить:

– Вибачай кумочку, більше не маю вас чим гостити.

– Спасибі й за те, – пісним голосом промовив Журавель. – А ти б, кумонько, до мене завтра в гості прийшла!

– Добре, кумочку, прийду, чому не прийти, – мовить Лисичка.

На другий день приходить Лисичка, а Журавель наварив м'яса, бурячків, фасольки, картопельки, покрав усе те на дрібні шматочки, зложив у високе горнятко з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.

– Живися, кумонько! Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка – добра страва! Встромляє голову до горнятка – не йде голова! Пробоє лапою – годі витягнути. Крутиться Лисичка, заскакує відти й відти довкола горнятка – нічого не порадить. А Журавель не дармує. Дзьоб-дзьоб у горнятко та й їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

– Вибачайте, кумонько, – мовить, випорожнивши горнятко, – чим хата багата, тим і рада, а більше на сей раз нічого не розстарав.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостину. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїється, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з журавлями приязнь водити.

Фізкультхвилинка

Я навшпиньки зараз стану,
Собі книжечку дістану.
Буду книжечку гортати
Та малюнки розглядати
А на них живуть чудові
Персонажі всі казкові.
Вовчик, Зайчик, Їжачок,
Рак, Солом'яний бичок,
Колобок, Сірко, Жар-птиця,
Мишка, Півник і Лисиця.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Лисичка і Журавель*);
- хто автор цієї казки? (*Іван Франко*);
- назвіть головних героїв? (*Лисичка і журавель*);
- хто перший позвав до себе в гості? (*Лисиця*);
- чи гарно ставилась лисичка (журавель) до свого гостя? Чому? Що потрібно було їм зробити перед запрошенням до себе? (*відповідь дітей*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Нагодуй тварин»

Виконання: кожній дитині роздається малюнок з твариною, окремо розкладаються малюнки чим можна нагодувати тварину.

Заключна частина

Висновки заняття

- з яким автором ми познайомилися?
- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- про що розповідалось у казці?
- мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Квітень

Тема тижня: «Подорожуй у космос»

Тема заняття: Сонце головна зірка нашої сонячної системи

Мета: ознайомити дітей з українською казкою «Як діти сонце визволили», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас по лексичній темі «Космос», активізація та закріплення в словнику прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, манери поведінки тварин, предметів тощо; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Як діти сонце визволили, папка «Космос».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Розповідь на тему «Космос»

Відгадування загадки

Відкривайте оченята,

Досить спати, досить спати –

Рано-рано у віконце

Заглядає літнє...*(Сонце)*.

Основна частина

Читання казки «Як діти сонце визволили»

Колись на Лису гору, що ото біля Василівки, ні одна жива душа не потикалася. Боялись туди ходити, бо якраз посередині гори була бездонна прірва. І жила там, казали, якась нечиста сила.

Чим тільки не манив диявол до себе людей, але все марно. І вирішив він тоді велике зло їм причинити: сховати у темну яму сонце, щоб вічна ніч на землі настала і щоб люди посліпли.

Одного разу нечистий так і зробив. Як тільки сонце скотилося до заходу, він ухопив його і в своє лігво потяг.

Ждуть-пождуть люди сонця, а воно не сходить. Така ніч настала, що за крок нічого не видно. Коли це блись – і загорівся на Лисій горі вогник!
– То сатана знак подає, то він манить, – казали старі діди. – Не йдіть туди ніхто, а особливо грішні, бо лихо вам буде.

А дівора тієї поради не послухала. Не було на них ніякого гріха, нічого вони не боялися. Зібралось хлопчаків із десяток і подалися потай од батьків на гору.

– Доки, – кажуть, – без світла сидіть? Украдемо в нечистого вогонь і на весь світ багаття розпалимо, щоб видно було. Набридло в темноті гратися...

Та не так-то просто було той вогник украсти. Що наблизяться діти до нього, а він шась – і вже ген далі горить. Отак манив диявол хлопців, поки вони в його яму не попадали!

Попадали і пішли блукать темними норами. Блукали-блукали, коли це враз стало їм так видно, як удень. Дивляться: аж ув одній заглибині сонце лежить за ґратами, а на тих ґратах три здоровенні замки висять.

Ну, хлопці, недовго думаючи, розбили замки камінням і випустили сонце з неволі. Поки там сатана манив своїм каганцем на гору інших людей, найшло воно вихід, вилинуло з прірви й дітей на собі винесло.

Знову день повернувся на землю. Пораділи люди, птахи й звірі. А нечиста сила провалилася зозла в чорну яму і згинула на віки вічні.

Фізкультхвилинка

Я навшпиньки зараз стану,
 Собі книжечку дістану.
 Буду книжечку гортати
 Та малюнки розглядати
 А на них живуть чудові
 Персонажі всі казкові.
 Вовчик, Зайчик, Їжачок,
 Рак, Солом'яний бичок,
 Колобок, Сірко, Жар-птиця,
 Мишка, Півник і Лисиця.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Як діти сонце визволили*);
- що таке Сонце? (*Сонце – це зірка нашої системи, де навколо неї обертаються інші планети*);
- назвіть героїв казки? (*хлопці, чорт сонце*);
- куди заховав чорт сонце? (*у темну яму, і посадив у клітку*);
- як хлопці визволили сонце? (*розбили камінням величезні три замки*);
- як називається наша планета? (*планета - Земля*);
- назвіть небесні тіла? (*Сонце, планети, зірки, метеорит, Місяць*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Розташуй по черзі планети»

Виконання: кожній дитині дається планета, після обговорення та роздумів по черзі діти повинні розташувати планети які обертаються навколо Сонця.

Заключна частина

Висновки заняття

- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- мораль казки?

- чим сподобалось Вам заняття?

Квітень

Тема тижня: «Весняні та літні свята»

Тема заняття: Весняні звичаї

Мета: ознайомити дітей з авторським твором Василя Сухомлинського «Весняний вітер», аналіз цього твору; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Праця людей навесні», ознайомлення з багатозначними словами; розвивати пам'ять, увагу; зміцнити інтерес до літературних творів.

Матеріал – оповідання «Весняний вітер», папка «Праця людей навесні».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Бесіда на тему «Праця людей навесні»

Знайомство з автором оповідання Василь Сухомлинський

Цікаві факти для дітей про автора:

- Василь Сухомлинський був педагогом;
- навчав дітей у школі;
- був на війні;
- писав цікаві твори для дітей і дорослих.

Основна частина

Читання оповідання «Весняний вітер»

Клен цілу зиму спав. Крізь сон він чув завивання хуртовини і тривожний крик чорного ворона. Холодний вітер гойдав віти, нагинав їх. Та ось одного сонячного ранку відчув Клен, ніби до нього доторкнулось щось тепле і лагідне. Прокинувся Клен. А то до нього прилинув теплий весняний Вітер.

- Годіспати, – зашепотів весняний Вітер. – Прокидайся, весна наближається.
- Де ж вона – весна? – запитав Клен.

– Ластівки на крилах несуть, – каже теплий Вітер. – Я прилетів з далекого краю, від теплого моря. Весна йде полями– завітчалась квітами красуня. А ластівки на крилах несуть барвисті стрічки.

Ось про що розповів теплий весняний Вітер Кленові. Клен зітхнув, розправив плечі. Зазеленіли бруньки. Бо йде весна-красуня.

Фізкультхвилинка

Я навшпиньки зараз стану,
Собі книжечку дістану.
Буду книжечку гортати
Та малюнки розглядати
А на них живуть чудові
Персонажі всі казкові.
Вовчик, Зайчик, Їжачок,
Рак, Солом'яний бичок,
Колобок, Сірко, Жар-птиця,
Мишка, Півник і Лисиця.

Бесіда «Обговорення оповідання»

- як називається оповідання? (*Весняний вітер*);
- хто написав це оповідання? (*Василь Сухомлинський*);
- між ким відбувалась бесіда? (*між кленом і весняним вітром*);
- які ви знаєте свята навесні, та влітку? (*свято Великдень, свято Івана Купали, Вербна неділя*);
- які традиції наші предки виконували навесні? (*співали веснянки, розписували яйця-крашанки*);
- що ви зрозуміли з цього оповідання? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Праця людей навесні»

Виконання: перед дітьми на дошці зображені малюнки різного виду роботи. Дітям потрібно вибрати правильні малюнки де зображена робота, яка виконується навесні.

Заклучна частина

Висновки заняття

- з яким автором знайомились на занятті?
- що ми робили на занятті?
- як називається оповідання, яке Ви сьогодні слухали?
- чим сподобалось Вам заняття?

Травень

Тема тижня: «Ремесла мого народу»

Тема заняття: Ремесла мого народу

Мета: ознайомити дітей з українською народною казкою «Хліб і золото», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Професії», ознайомити з деякими словами з давнини; розвивати пам'ять, увагу; зміцнювати інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Хліб і золото», папка «Професії».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Згадування зміст казки «Легкий хліб»

Дидактична гра «Професії»

Виконання: кожній дитині роздається по малюнку з професіями, після ознайомлення з малюнками, розкладаються додаткові малюнки, де кожна дитина повинна взяти відповідний малюнок до своєї професії. (Використовується папка «Професії»).

Основна частина

Читання казки «Хліб і золото»

Колись ще давно на галицькій землі жив-панував король Данило. Був король багатий та мав власного майстра, який виготовляв йому срібні та золоті гроші. Майстер працював у залі, де була каса під суворим наглядом короля,

який відкривав залу, аби майстер зайшов і мав змогу працювати, та зразу ж закривав за ним двері. Лише після роботи король власноруч випускав майстра із зали з касою. Тож лише він знав про справжнє багатство Данила, і так розжився, що геть забув як це голодним бути, і каже королю:

– Золото – то цар.

– Ні, майстре, то хліб – усьому голова, – виправляє його Данило.

– Та ні, золото та срібло, – сперечався з королем майстер.

Сперечалися чоловіки, аж поки королю це не обридло і не пішов він геть з майстерні. А наступного дня бачить Данило – а на стіні майстерні напис: «Хліб – болото, а всьому голова – срібло й злото».

На це король лише промовчав. А наступного ранку, як зазвичай, він привів майстра, замкнув його, а тут новини від гінця – ворог наближається, треба рушати у похід. Так Данило зібрав військо та відправився захищати рідний край, а от про майстра забув зовсім. А відчинити його ніхто не мав права, бо був такий наказ короля, інакше – смерть.

Минуло кілька місяців. Данило з військом повертаються додому, перемога дісталась їм. Але ні майстра, ні подарунка на честь перемоги, на який король так чекав, не було. І ось Данило згадав. Швидко зістрибнув з коня та підбіг до каси, відчиняє, а там кістяки на купі золота – все, що залишилось від майстра. А на стіні золотом написано: «Срібло, золото – то болото, а хліб – цар».

Отак життя навчило....

Фізкультхвилинка

І направо, і наліво,

Щоб нічого не боліло.

Один і два, три і чотири –

Набираємося сили.

Нахилились, повернулись,

До товариша всміхнулись.

Бесіда «Обговорення оповідання»

- як називається казка? (*Золото і хліб*);
- назвіть головних героїв цієї казки? (*король Данило, майстер*);
- що виготовляв майстер для князя Данила? (*золоті та срібні монети*);
- що таке ремесло? (*це праця людей, які виготовляють товари за допомогою ручної праці*);
- які професії ви віднесете до ремесла? (*шахтар, коваль, майстер скла, гончар, бондар*);
- хто приніс погану звістку королю Данилу? І про що була новина (*гінець*), (*ворог наближається до їхнього королівства*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Праця людей навесні»

Виконання: перед дітьми на дошці зображені малюнки різного виду роботи. Дітям потрібно вибрати правильні малюнки де зображена робота, яка виконується навесні.

Заклучна частина

Висновки заняття

- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- яку ще ми згадували казку?
- чим сподобалось Вам заняття?

Травень

Тема тижня: «Мої посмішки»

Тема заняття: Наші посмішки

Мета: ознайомити дітей з українською народною казкою «Пан Коцький», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас, збагатити словник складними іменниками, прикметниками; розвивати пам'ять, увагу; зміцнювати інтерес до літературних творів.

Матеріал – казка «Пан Коцький», зображення сюжетних малюнків по казці.

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Бесіда на тему «Розкажи свою смішну історію»

Основна частина

Читання казки «Пан Коцький»

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивів у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, нехай лучче в лісі ходить». Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до kota лисичка та й питає:

– Що ти таке?

А він каже:

– Я – пан Коцький.

Лисичка каже:

– Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Ото веде його лисичка до своєї хати, так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От колись зайчик побачив лисичку та й каже їй:

– Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому каже:

– Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові.

Зійшлись докупы, стали думати: як би тут побачити пана Коцького – та й кажуть:

– А зготуймо обід!

І взялись міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

– Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

– А я піду по буряки, по картоплю.

Ведмідь:

– А я меду принесу на закуску.

Заєць:

– А я капусти.

От подобували всього, почали обід варити. Як зварили, стали радитись: кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

– Я не підбіжу, як доведеться втікати.

А кабан:

– А я теж неповороткий.

Вовк:

– Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходитьсья.

Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігла та й дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

– А чого ти прийшов?

Він каже:

– Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона каже йому:

– Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Зайчик прибігає до звірів та й хвалиться:

– Ховайтесь, казала лисичка, бо пан Коцький як прийде, то й подушить нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риється у хамло, а зайчик лізе в кущ. Коли це веде Лисичка свого пана

Коцького. Доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

– Ма-у!. ма-у!.. ма-у!..

А ті думають: «От вражого сина син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!» Ізліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за ушами лящить. А як наївсь, то простягся на столі. А кабан лежав близько стола в хамлі, та якось комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і повернув; кіт же думав, що то миша, та туди – та кабана за хвіст. Кабан як схопиться – та навтіки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево й подрався туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе на нього, почав вище лізти по дереву та до того доліз, що й дерево не здержало. Так він додолу впав – гуп! та просто на вовка – мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко; а заєць і собі за ними – забіг не знає куди.

А потім посходились та й кажуть:

– От який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!.

Фізкультхвилинка

І направо, і наліво,
Щоб нічого не боліло.
Один і два, три і чотири –
Набираємося сили.
Нахилились, повернулись,
До товариша всміхнулись.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Пан Коцький*);
- назвіть головних героїв цієї казки? (*кіт, лисиця, кабан, ведмідь, заєць, вовк*);
- чому боялися Пана Коцького? (*лисиця розповіла страшні історії про Пана Коцького, що після історій його боялися всі звірі в лісі*);
- які почуття у вас визивала ця казка? (*відповідь дітей*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Дидактична гра «Склади малюнки за послідовністю»

Виконання: кожній дитині роздається малюнки де зображено один з моментів казки «Пан Коцький», після огляду малюнків та роздумів, діти по черзі виставляють малюнки, щоб відтворити сюжет казки.

Заклучна частина

Висновки заняття

- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні слухали?
- яка мораль казки?
- чим сподобалось Вам заняття?

Травень

Тема тижня: «Знай люби і бережи»

Тема заняття: Поважай, що маєш

Мета: ознайомити дітей з російською авторською казкою Олександра Пушкіна «Рибак і золота рибка», аналіз цієї казки; розширювати словниковий запас за лексичною темою «Моральні якості людини», збагатити словник антонімами, складними іменниками, прикметниками, і порівняльними зворотами; розвивати пам'ять, увагу; зміцнювати інтерес до літературних творів.

Матеріал – мультфільм «Рибак і золота рибка».

Хід заняття

Вступна частина

Привітання

Згадування попередньої роботи на минулому занятті

Знайомство з автором казки Олександр Пушкін

Цікаві факти для дітей про автора:

- Олександр Пушкін російський письменник;
- дуже гарно малював;
- писав цікаві твори, які пізніше стали популярними у всьому світі;

- володів 10 мовами іноземними.

Основна частина

Перегляд мультфільму «Рибак і золота рибка»

Фізкультхвилинка

І направо, і наліво,
Щоб нічого не боліло.
Один і два, три і чотири –
Набираємося сили.
Нахилились, повернулись,
До товариша всміхнулись.

Бесіда «Обговорення казки»

- як називається казка? (*Рибак і золота рибка*);
- назвіть головних героїв цієї казки? (*дід баба, золота рибка*);
- коли зустрів дід рибку? (*вловив рибку у сітку*);
- що просила баба, щоб дід зроби для неї? (*вона його відправляла до золотої рибки щоб та виконувала її побажання*);
- чи виконала золота рибка останнє побажання баби? (*відповідь дітей*);
- чому рибка не виконала останнє бажання? (*відповідь дітей*);
- що ви зрозуміли з цієї казки? (*відповідь дітей*).

Заклучна частина

Висновки заняття

- з яким автором ми познайомилися?
- що ми робили на занятті?
- як називається казка, яку Ви сьогодні дивились?
- чим сподобалось Вам заняття?